

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.держ.упр., проф.
_____ Наталія БОНДАРЧУК
« ____ » _____ 2025р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Костянтин ЧЕГОДАЄВ

Науковий керівник,

д.держ.упр., проф.

Віктор СИЧЕНКО

Дніпро – 2025

ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**Факультет:** Менеджменту і маркетингу**Кафедра:** Менеджменту, публічного управління та адміністрування**Освітньо-професійна програма:** «Публічне управління та адміністрування»**Спеціальність:** 281 «Публічне управління та адміністрування»**Ступінь вищої освіти:** Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

«_____» _____ 202_р.

ЗАВДАННЯ**на підготовку кваліфікаційної роботи****Чегодаєву Костянтину Сергійовичу**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення»**Науковий керівник:** Сиченко В.В., д.держ.упр., проф.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «_____» _____ 202_ року № _____

2. Термін подання здобувачем роботи: 4 грудня 2025 року**3. Вихідні дані до роботи:** Закони України, Постанови КМУ, та інші нормативні документи, навчальні посібники, підручники, періодична література, праці провідних вчених з публічного управління та адміністрування.**4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)**Теоретичні засади державної політики соціального захисту населення. Аналіз сучасного стану реалізації державної соціальної політики в Україні. Напрями удосконалення реалізації державної політики у сфері соціального захисту. Висновки та пропозиції.**5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)**1. Суб'єкти реалізації соціальної політики та їх повноваження. 2. Інституційний механізм реалізації державної соціальної політики в Україні. 3. Модель фінансового забезпечення. 4. Організаційна структура КП «ЦСРДІ «Мальва» ДОР». 5. Динаміка звернень до реабілітаційного центру «Мальва» ДОР у 2022–2024 рр. 6. Динаміка витрат на соціальний захист і результативність програм в Україні**6. Консультанти розділів роботи**

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

. Дата видачі завдання 11 жовтня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи	жовтень 2024р.	
2.	Пошук та опрацювання літературних джерел	листопад-грудень 2024р.	
3.	Написання Розділу 1. «Теоретичні засади державної політики соціального захисту населення»	січень - березень 2025р.	
4.	Написання Розділу 2. «Аналіз сучасного стану реалізації державної соціальної політики в Україні»	квітень - травень 2025р.	
5.	Написання Розділу 3. «Напрями удосконалення реалізації державної політики у сфері соціального захисту»	червень - листопад 2025р.	
6	Написання загальних висновків	грудень 2025р.	
7	Оформлення роботи	грудень 2025р.	

Здобувач _____

_____ Костянтин ЧЕГОДАЄВ

Науковий керівник _____

_____ Віктор СИЧЕНКО

РЕФЕРАТ

Тема: «Реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення»

Кваліфікаційна робота містить: 81 с., 7 рис., 6 табл., 79 літературних джерел.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз процесів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, виявлення проблем її здійснення та формування пропозицій щодо удосконалення механізмів соціального захисту в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження виступає процес реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення як комплексна система діяльності органів публічної влади.

Предметом дослідження є механізми, інструменти, організаційні та управлінські особливості реалізації державної соціальної політики, а також чинники, що впливають на ефективність функціонування системи соціального захисту.

Методи дослідження методи синтезу, аналізу, індукції, дедукції, графічний, стратегічний.

У ході дослідження було з'ясовано сутність та зміст державної політики у сфері соціального захисту. Досліджено стан нормативно-правового забезпечення реалізації соціальної політики в Україні. Проаналізовано зарубіжний досвід організації системи соціального захисту. Охарактеризовано основні інституційні елементи системи соціального забезпечення. Надано оцінку ефективності програм соціального захисту населення. Визначено основні проблеми та виклики у реалізації державної політики соціального захисту. Обґрунтовано напрями оптимізації системи управління соціальним захистом та визначення шляхів модернізації інституційних механізмів. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності надання соціальних та реабілітаційних послуг.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ.

KEYWORDS

SOCIAL PROTECTION, STATE POLICY, PUBLIC ADMINISTRATION, SOCIAL PROTECTION MANAGEMENT SYSTEM.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	9
1.1. Сутність, цілі та принципи державної політики у сфері соціального захисту	9
1.2. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід організації системи соціального захисту	14
1.3. Нормативно-правове забезпечення реалізації соціальної політики в Україні	18
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	28
2.1 Інституційні механізми та суб'єкти реалізації соціальної політики	28
2.2. Оцінка ефективності програм соціального захисту населення	35
2.3. Основні проблеми та виклики у реалізації державної політики соціального захисту	43
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	51
3.1. Оптимізація системи управління соціальним захистом та модернізація інституційних механізмів	51
3.2. Удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення	54
3.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності надання соціальних та реабілітаційних послуг	60
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення посідає ключове місце в системі публічного управління, оскільки визначає здатність держави забезпечувати гідний рівень життя громадян, підтримувати найбільш уразливі категорії населення та сприяти загальному соціальному розвитку суспільства. Актуальність цієї теми зумовлена зростанням соціальних ризиків, структурними трансформаціями економіки, демографічним старінням, внутрішньою та зовнішньою міграцією, а також впливом воєнних дій, які істотно посилили соціальну напругу та збільшили потребу в адресній державній підтримці. Сучасні виклики вимагають не лише удосконалення механізмів соціального забезпечення, але й формування нової моделі управління, здатної гнучко реагувати на потреби населення, забезпечувати прозорість процедур, підвищувати якість соціальних послуг та ефективно розподіляти ресурси. Значну увагу привертають питання інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування, цифровізації соціальної сфери, адаптації нормативно правової бази до сучасних реалій та забезпечення інтегрованого підходу до соціального захисту.

Питання формування державної політики у сфері захисту населення у своїх працях розглядали такі вчені-науковці: М. Іншин, В. Костюк, В. Мельник, С. Прилипко, Д. Сіроха, Є. Соболь тощо. Узагальнення наукових підходів цих дослідників дозволяє стверджувати що ефективна система соціального захисту має ґрунтуватися на поєднанні превентивних, компенсаційних і реабілітаційних механізмів, а її функціонування повинно забезпечуватися збалансованою державною політикою, яка враховує як загальнонаціональні пріоритети, так і потреби конкретних соціальних груп. Водночас аналіз сучасних тенденцій показує, що наявна модель соціального захисту потребує глибокого оновлення, яке включає перегляд інституційних

повноважень, оптимізацію управлінських процесів, впровадження цифрових технологій та розширення партнерства між державою, громадами та недержавними структурами.

Таким чином, комплексне дослідження механізмів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення є необхідною передумовою для формування ефективної, справедливої та стійкої системи, яка здатна адекватно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати належний рівень соціальної безпеки.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз процесів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, виявлення проблем її здійснення та формування пропозицій щодо удосконалення механізмів соціального захисту в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі **завдання:**

- з'ясувати сутність та зміст державної політики у сфері соціального захисту;
- дослідити стан нормативно-правового забезпечення реалізації соціальної політики в Україні;
- проаналізувати зарубіжний досвід організації системи соціального захисту;
- охарактеризувати основні інституційні елементи системи соціального забезпечення;
- надати оцінку ефективності програм соціального захисту населення;
- визначити основні проблеми та виклики у реалізації державної політики соціального захисту;
- обґрунтування напрямів оптимізації системи управління соціальним захистом та визначення шляхів модернізації інституційних механізмів;
- удосконалити механізми реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення;

- надати рекомендації щодо підвищення ефективності надання соціальних та реабілітаційних послуг.

Об'єктом дослідження виступає процес реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення як комплексна система діяльності органів публічної влади.

Предметом дослідження є механізми, інструменти, організаційні та управлінські особливості реалізації державної соціальної політики, а також чинники, що впливають на ефективність функціонування системи соціального захисту.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи. Використання методу аналізу дало змогу дослідити складові системи соціального захисту та визначити взаємозв'язки між елементами управлінського процесу. Метод синтезу застосовано для узагальнення отриманих результатів і формування цілісного уявлення про механізми реалізації соціальної політики. Порівняльний метод використано для вивчення особливостей вітчизняної та зарубіжної практики соціального захисту. Метод системного підходу дозволив комплексно оцінити структуру та функціонування інституційного середовища. Статистичний метод забезпечив об'єктивне відображення ключових соціальних показників, а елементів моделювання використано для обґрунтування напрямів удосконалення державної політики у сфері соціального захисту.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України у сфері соціального захисту населення, офіційні документи Кабінету Міністрів України та Міністерства соціальної політики. Використано також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також матеріали міжнародних організацій.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній запропоновано комплексний підхід до аналізу та вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення з урахуванням

сучасних соціально економічних умов та інституційних трансформацій. Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- удосконалено змістовне наповнення поняття інституційного механізму реалізації державної соціальної політики шляхом уточнення його структурних елементів, визначення ролі органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації та конкретизації інструментів міжвідомчої взаємодії, зокрема у сфері інтегрованого надання соціальних послуг;

- набуло подальшого розвитку теоретичне обґрунтування цифровізації соціальної сфери як ключового чинника модернізації управління соціальним захистом, що проявляється у вдосконаленні інформаційно-аналітичного забезпечення, оптимізації процесів надання допомоги та формуванні прозорого механізму прийняття рішень на основі даних.

- поглиблено наукові підходи до оцінювання ефективності реалізації соціальної політики шляхом уточнення критеріїв, індикаторів та показників, які відображають як доступність і якість соціальних послуг, так і рівень соціальної безпеки та соціальної стійкості громад.

Апробація результатів роботи. Результати проведеного дослідження обговорювалися на XIII-й науково-практичній конференції «Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації» (м. Дніпро 8-9 листопада 2025 р).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 79 найменувань, містить 7 рисунка, 6 таблиць. Основний зміст кваліфікаційної роботи магістра викладено на 81 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність, цілі та принципи державної політики у сфері соціального захисту

Державна політика у сфері соціального захисту в сучасній Україні формується на перетині кількох логік – конституційного зобов'язання держави як соціальної, вимог ринкової економіки, міжнародних стандартів прав людини і жорстких бюджетних обмежень, особливо в умовах війни. У наукові літератури соціальну політику розглядають як складову внутрішньої політики, що спрямована на забезпечення добробуту населення, підтримку соціальної стабільності та інтеграції різних груп у суспільство. Так, Б. Тищенко визначає соціальну політику як «комплекс заходів державного і недержавного характеру, спрямованих на виявлення, узгодження і задоволення потреб громадян, соціальних груп і територіальних громад, підкреслюючи її регулюючу і інтегруючу роль [61].

Г. Лопушняк, аналізуючи стратегічні пріоритети соціальної політики наголошує, що йдеться не лише про перерозподіл доходів, а й про формування людського капіталу, запобігання соціальній ексклюзії та модернізацію інституцій, які відповідають за соціальний захист [29].

У зарубіжній літературі Н. Барр та А. Еспінг-Андерсен розглядають соціальну політику як ядро «держави добробуту», де поєднуються функції перерозподілу, страхування від соціальних ризиків і соціальних інвестицій у розвиток людини [76].

Сутність державної політики у сфері соціального захисту в українських умовах логічно виводиться з положень, які закладені в Конституції України, де проголошено, що Україна є соціальною державою [24]. У найзагальнішому вигляді це діяльність уповноважених органів – насамперед

Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства соціальної політики, Міністерства фінансів, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, органів місцевого самоврядування – щодо запобігання та мінімізації соціальних ризиків, забезпечення громадянам гідного рівня життя, реалізації права на соціальне забезпечення у випадках настання соціальних ризиків: старості, інвалідності, безробіття, втрати годувальника, тимчасової непрацездатності, бідності. Державна соціальна політика має інституційну форму, що закріплена в законодавстві, базується на загальнообов'язкових внесках і податках, здійснюється у формі систематичних програм і стандартів соціальних послуг та виплат.

Українські вчені звертають увагу на те, що сучасна соціальна політика все частіше трактується у категоріях не лише «допомоги слабким», а й управління соціальним розвитком в цілому. У навчальному посібнику «Соціальна політика» колектив авторів наголошує: «державна соціальна політика – це діяльність з управління розвитком соціальної сфери, спрямована на задоволення інтересів і потреб населення, а також на забезпечення соціальної справедливості та стабільності» [41]. У цьому підході соціальний захист виступає як один із ключових напрямів, але не вичерпує всієї соціальної політики: поруч існують політика в галузі освіти, охорони здоров'я, житлової сфери, ринку праці, сімейної політики тощо. Водночас саме блок соціального захисту є найбільш чутливим у періоди криз і трансформацій.

Цілі державної політики соціального захисту можна умовно поділити на базові та стратегічні. Базові цілі пов'язані з гарантуванням мінімальних соціальних стандартів і створенням системи безпеки для людей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Ідеться про забезпечення прожиткового мінімуму через пенсійні виплати, допомоги малозабезпеченим сім'ям, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, підтримку осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, сімей з дітьми. Саме на ці категорії спрямовано значну частку видатків консолідованого бюджету:

до повномасштабної війни частка соціальних видатків у зведеному бюджеті України перевищувала 50 %, хоча у 2022–2023 роках, через переорієнтацію ресурсів на оборону, вона скоротилася до 34 і 26,8 % відповідно [60]. Стратегічні цілі пов'язані вже не лише з гасінням наслідків, а з профілактикою соціальних ризиків, підтримкою зайнятості, розвитком людського капіталу, формуванням інклюзивного ринку праці, інвестуванням у дитинство, освіту і здоров'я. Саме на такій логіці наполягає концепція «соціальних інвестицій», що активно розробляється європейськими дослідниками.

Якщо узагальнити різні теоретичні підходи, можна побачити, що українські науковці пропонують кілька ракурсів розуміння цілей соціальної політики. Діяльнісний підхід, описаний, зокрема, Р. Підліпною, акцентує увагу на соціальній політиці як сукупності дій держави й суспільства, спрямованих на підвищення добробуту та гармонізацію соціальних відносин. [43]. Інституційний підхід підкреслює значення правових норм і організаційних структур, через які реалізується соціальний захист. Функціональний підхід вбачає ціль у забезпеченні соціальної стабільності, запобіганні конфліктам, згладжуванні наслідків нерівності.

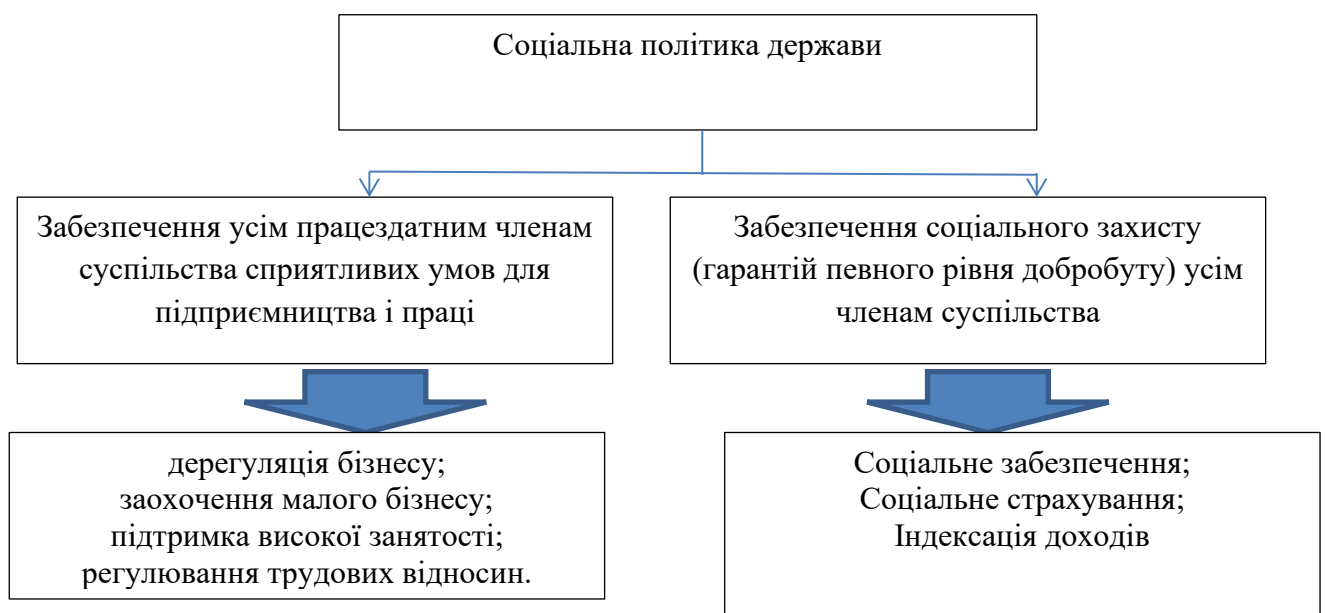

Рис. 1.1. Структурна схема соціальної політики держави

Усі ці трактування не суперечать, а доповнюють одне одного, дозволяючи сформулювати інтегрований погляд: державна політика у сфері соціального захисту покликана водночас гарантувати базові соціальні права, створювати умови для гідної праці і самореалізації людей, мінімізувати ризики соціальної дезінтеграції та сприяти суспільній згоді.

Принципи, на яких будується така політика, зафіксовані як у наукових концепціях, так і в законодавстві. Згідно Закону України «Про соціальні послуги» [53]. Основними принципом надання соціальних послуг є: принципи адресності, доступності, добровільності отримання послуг, їхньої якості, рівності прав отримувачів, партнерства держави, громадськості та сім'ї, орієнтації на найкращі інтереси дитини, забезпечення дотримання прав людини [53]. До них додаються конституційні принципи соціальної справедливості, верховенства права, недискримінації. У працях О. Тищенко щодо державних соціальних стандартів наголошується на значенні принципу достатності: державні соціальні гарантії мають ґрунтуватися на реальному прожитковому мінімумі, а не на суто фіскальних міркуваннях [62]. В. Москаленко, аналізуючи місце соціального захисту у трансформаційних процесах, підкреслює принцип компенсаційної функції: соціальний захист має пом'якшувати негативні наслідки ринкових реформ, не допускаючи маргіналізації значних груп населення [37].

Окремий блок становить принципи, що відображають сучасні європейські підходи до політики соціального захисту. Це принцип соціальної солідарності, коли ризики і витрат розподіляються між усіма членами суспільства; принцип субсидіарності, за яким вирішення соціальних проблем максимально наближається до рівня громади; принцип активізації, що орієнтує політику не лише на пасивні виплати, а і на підтримку активної участі людини у процесі праці і суспільному житті. У європейській літературі ті самі ідеї описуються в термінах “активного” чи “соціально-інвестиційного державного забезпечення” [10]. Соціальні витрати розглядаються не як тягар, а як вклад у майбутнє зростання, якщо вони спрямовані на освіту,

підвищення кваліфікації, догляд за дітьми, реабілітацію, тощо. Для України, що перебуває у стані війни та повоєнного відновлення ця логіка особливо є актуальною. Політика соціального захисту має поєднувати підтримку найбільш вразливих і стимулювання економічної активності.

Разом з тим реальна практика реалізації названих цілей, принципів часто істотно відстає від задекларованих підходів. У працях Л. Мальюги [32], О. Прокопчук та інших дослідників відзначається надмірна фрагментарність системи соціального захисту, складність, непрозорість процедур призначення соціальних виплат, нерівномірність доступу до послуг між регіонами [32]. Проблемою залишається і те, що українська модель соціального захисту досі значною мірою зорієнтована на грошові трансферти, тоді як мережа соціальних служб, реабілітаційних центрів, програм працевлаштування та підтримки зайнятості розвинута недостатньо. Такий перекис обмежує можливості для соціальних інвестицій і профілактики бідності, фокусуючи увагу на розподілі обмеженого бюджетного ресурсу.

Узагальнюючи, можна сказати, що сутність державної політики у сфері соціального захисту полягає в забезпеченні реального змісту конституційного статусу України як соціальної держави. Її цілі – від гарантування мінімальних соціальних стандартів до формування умов для повноцінної участі людини в економічному та суспільному житті – співвідносяться з базовими принципами соціальної справедливості, солідарності, рівності можливостей і поваги до прав людини. Однак суперечність між задекларованими принципами та обмеженими ресурсами, між необхідністю оперативно реагувати на кризові виклики війни і потребою в довгострокових соціальних інвестиціях, між централізованим нормуванням і децентралізованою практикою реалізації політики породжує численні проблеми й недоліки. Їх подолання потребує не лише збільшення фінансування, а й глибшої модернізації принципів, інституцій та інструментів соціального захисту, що має стати одним із ключових напрямів державної політики в найближчі роки.

1.2. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід організації системи соціального захисту

Міжнародні дослідження вказують, що для успішної інтеграції України у світове та європейське співтовариство критично важливим є впровадження міжнародних стандартів у сфері соціального захисту, використовуючи найкращий досвід європейських країн. Андрієнко І. [1] наголошує, що для створення гідної системи соціальних стандартів, яка відповідає б європейським вимогам, необхідно розробити єдину концепцію соціального розвитку, що враховує поточні економічні перетворення. Крім того, необхідно ратифікувати якомога більше положень Європейської соціальної хартії, щоб встановити чіткі орієнтири для майбутніх соціальних реформ.

Бориченко К. пояснює, що міжнародні стандарти у сфері соціального забезпечення – це сукупність норм, закріплених у міжнародних актах [6]. Коли ці норми стають частиною внутрішнього законодавства, вони визначають мінімально необхідний обсяг права на соціальний захист. Інші науковці, зокрема Запара С. [79] та Зіноватна І. [17], детально аналізували правову природу цих стандартів та їхній вплив на законодавство. Зіноватна І. [17] окремо розглядала гарантії, передбачені Конвенцією МОП про мінімальні стандарти соціального забезпечення № 102, виявляючи норми чинного українського законодавства, які їй суперечать. Вона підкреслює необхідність створення конкретних правових механізмів для впровадження міжнародних норм [54].

Дослідження також зосереджені на адаптації національного законодавства до європейських вимог. Клименко А. [22], Костюк В. [25], Краснов Є. [26] та Малюга Л. [32] підкреслюють важливість європейських соціальних стандартів, їхнього врахування під час кодифікації законодавства, а також необхідність ратифікації Конвенції МОП № 102 як ключового кроку до модернізації системи соціального захисту України [54]. Окремо науковці торкалися специфічних питань, наприклад, Коломоєць Ю. та співавтори

досліджували, як ухилення від сплати податків впливає на забезпечення соціальних прав, а Харитонов та співавтори – особливості соціальних прав спортсменів [71].

Сучасна система соціального захисту формується під впливом міжнародних стандартів та узагальненого зарубіжного досвіду, який охоплює як нормативно-правові підходи, так і організаційно-інституційні моделі. У глобальному вимірі соціальний захист розглядається як один із базових інструментів реалізації соціальних прав людини, забезпечення соціальної безпеки та підтримання макроекономічної стабільності. Вплив міжнародних організацій, передусім ООН, МОП, Ради Європи, Світового банку та ОЕСР, сприяє формуванню універсальних принципів соціальної політики, які країни адаптують відповідно до власних соціально-економічних умов, рівня розвитку інститутів і пріоритетів державної політики.

Значний внесок у формування міжнародних стандартів соціального захисту здійснила Міжнародна організація праці (далі - МОП). МОП розробила комплекс конвенцій та рекомендацій, що стосуються соціального страхування, мінімальних стандартів соціального забезпечення, захисту прав працівників та регулювання соціальних ризиків. Важливе місце серед них займає Конвенція № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення», яка визначає вісім ключових напрямів охоплення: медичну допомогу, виплати у зв'язку з хворобою, безробіттям, старістю, виробничим травматизмом, материнством, інвалідністю та утриманням дітей [54]. МОП наголошує на необхідності фінансової стійкості системи соціального захисту, солідарному принципі її функціонування та участі держави у фінансуванні основних соціальних гарантій. Поширеною тенденцією є формування так званих «мінімальних соціальних пакетів», ядро яких становлять універсальні послуги та базові соціальні трансферти.

Рада Європи і Європейський союз мають власний підхід до організації соціального захисту, який ґрунтується на принципах соціальної держави, солідарності, справедливості та рівних можливостей. Так, Європейська

соціальна хартія встановлює базові стандарти забезпечення прав на соціальний захист, соціальне забезпечення та соціальної допомоги. У практиці ЄС домінує модель поєднання соціального страхування, державної підтримки та приватних механізмів соціальних послуг, що дозволяє досягти високого рівня соціальної безпеки. Європейський союз активно підтримує розвиток активних програм ринку праці, спрямованих на повернення людей до економічної активності, що є важливим елементом сучасних європейських стратегій соціальної політики. Наголос робиться також на цифровізації соціальних послуг, розвитку електронних реєстрів, автоматизації призначення допомог та забезпечення прозорості і підзвітності системи.

Світовий банк у свою чергу формує концептуальні підходи до організації соціального захисту в країнах, що розвиваються, акцентуючи увагу на необхідності підвищення адресності соціальної підтримки, раціонального використання бюджетних коштів та інтеграції програм соціальної підтримки соціального страхування, соціальних послуг у єдину систему. Світовий банк сприяє поширенню моделі так званих систем соціального захисту нового покоління, побудованих на принципах гнучкості, швидкої адаптації до кризових ситуацій, інклюзивності та ефективного міжвідомчого управління. Одним із важливих аспектів є використання сучасних інформаційних технологій для ідентифікації отримувачів соціальної підтримки та контролю за використанням коштів [33].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) приводить системні дослідження соціальної політики країн членів організації та визначає ключові тренди розвитку соціального захисту. Серед них посилення зв'язку між соціальною політикою і політикою ринку праці, розвиток програм активізації безробітних, розширення інструментів підтримки сімей з дітьми, забезпечення рівних можливостей для різних соціально-демографічних груп. ОЕСР також підкреслює важливість інвестицій в людський капітал, розвиток системи освіти та охорони здоров'я,

оскільки саме ці сфери створюють фундамент для довгострокової соціальної стійкості [33].

Щодо організації соціального захисту, то існує значна різниця між країнами. У світовій практиці виділяють кілька основних моделей (Додаток А). Скандинавська (соціал-демократична) модель характеризується високим рівнем державних соціальних гарантій, універсальністю соціальних послуг і широким доступом до соціальних програм. Соціальний захист фінансується переважно за рахунок високих податків, а ключовим принципом є рівність і універсальність. Така модель забезпечує найнижчий рівень соціальної нерівності та найбільш комплексну систему соціальної підтримки [18].

Континентальна європейська (консервативно-корпоративістська) модель, що характеризується на переважанні механізмів соціального страхування. За даної моделі рівень соціальних виплат залежить від попередніх трудових внесків. Держава забезпечує стабільність систем через солідарний перерозподіл внесків між поколінням, а ринок праці відіграє визначальну роль у формуванні соціальних прав [63]

Ліберальна (англосаксонська) модель, яка характерна для Великої Британії, США та Канади, передбачає значно нижчий рівень державної участі та більшу роль приватних механізмів соціальної підтримки. Державні програми орієнтовані насамперед на найбільш вразливі групи населення, у той час як середній клас значною мірою покладається на приватні фонди та добровільне страхування.

Південна модель соціального захисту поширена в Італії, Іспанії та Греції і характеризується фрагментарністю та незалежністю від сімейних і громадських мереж підтримки. Державні програми нерідко виявляються недостатньо ефективними а рівень соціального захисту суттєво відрізняється між регіонами [22].

В окрему групу виділяють постсоціалістичні країни, які переживають тривалий перехідний період та модернізують системи соціального захисту, поєднуючи елементи солідарності та адресності. Такі країни активно

переймають європейські стандарти, реформують системи соціальних послуг, впроваджують електронне врядування та прагнуть підвищити ефективність соціальної підтримки [25].

Загалом зарубіжний досвід демонструє, що ефективна система соціального захисту має поєднувати різні інструменти - соціальні трансферти, соціальні послуги, програми соціального страхування та активні програми ринку праці. Міжнародні стандарти підкреслюють необхідність універсального охоплення базовими соціальними гарантіями, проте водночас акцентують на адресності ресурсомістких програм, спрямованих на підтримку найбільш уразливих верств населення. Успішні моделі соціального захисту також характеризуються високим рівнем інституційної спроможності, цифровізацією процесів, прозорістю фінансування та стабільним політичним консенсусом щодо пріоритетності соціальної політики.

Таким чином, міжнародні стандарти та зарубіжна практика свідчать про багатовимірність і складність сучасних систем соціального захисту. Їх розвиток визначається поєднанням глобальних підходів і національних особливостей, а ефективність залежить від здатності держави забезпечити баланс між соціальною справедливістю, економічною ефективністю та інституційною сталістю. Для України вивчення цього досвіду є особливо важливим, оскільки дозволяє осучаснити власну систему соціального захисту, підвищити її адресність, прозорість та здатність відповідати на сучасні виклики.

1.3. Нормативно-правове забезпечення реалізації соціальної політики в Україні

Нормативно-правова база соціальної політики України формує цілісну систему правових, організаційних і процедурних механізмів, які забезпечують реалізацію державою своїх зобов'язань у сфері соціального

захисту населення. Вона охоплює широкий комплекс законів, підзаконних актів, державних програм і стратегій, які визначають зміст, напрями, принципи та інструменти соціальної підтримки різних категорій громадян, включно з особами з інвалідністю. Її розвиток відбувається під впливом внутрішніх викликів, зокрема трансформацій соціально-економічної системи, децентралізації та воєнних обставин, а також з урахуванням вимог міжнародних стандартів і зобов'язань України.

Сучасне нормативне підґрунтя соціальної політики базується на конституційних положеннях, які закріплюють право громадян на соціальних захист, охорону здоров'я, достатній життєвий рівень, освіту, соціальне забезпечення у випадку інвалідності, безробіття, втрати годувальника, старості та інших життєвих обставин. Конституційна норма стала основою подальшого формування спеціальних законодавчих актів, що диктують механізми забезпечення цих прав.

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, заклала засадничі орієнтири державної соціальної політики та визначила систему гарантій прав людини. Так, у ст. 1. Держава описується як соціальна і правова, що означає її обов'язок створювати умови для справедливості, добробуту та рівних можливостей для всіх громадян. Людина визнана головною цінністю держави (ст.. 3). Саме життя людини, здоров'я, безпека, честь і гідність є критерієм діяльності органів влади. Водночас, утвердження та охорона прав людини визначено не просто пріоритетом, а головним завданням держави. Таким чином, Конституція України встановлює цілісну рамку, в межах якої формується сучасна соціальна політика [24].

Соціальна сфера перебуває у виключній компетенції законодавчої влади. Це впливає на положень п. 6 ст. 85, де вказано, що лише законами України можуть визначатися засади пенсійного забезпечення, соціального захисту, регулювання праці та зайнятості, а також політика у сферах охорони здоров'я, сім'ї та дитинства освіти, культури та екологічної безпеки. Такий

підхід забезпечує єдність правового регулювання та створює передумови для ефективного управління ключовими напрямками соціальної політики [24].

Окремо в Конституції України підкреслено важливість соціальних гарантій для військовослужбовців та членів їхніх сімей (ст. 17). Держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення їх різними видами соціальної підтримки – від грошових компенсацій до пенсійних виплат та інших форм допомоги. Це свідчить про особливу увагу держави до цієї категорії громадян як до однієї з найбільш уразливих і водночас стратегічно важливих груп населення [24].

Отже конституційні норми утворюють фундамент правової системи соціальної політики України, визначають її пріоритети та надають чіткі орієнтири для подальшого формування законодавства у сфері соціального захисту. Така нормативна база забезпечує стабільність, послідовність та системність державної політики, спрямованої на підтримку громадян і підвищення їхнього добробуту.

Одним з ключових документів у системі нормативного регулювання є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [44]. Він визначає базові принципи державної соціальної політики, серед яких адресність, справедливість, рівність прав громадян, пріоритетність соціальної підтримки вразливих груп населення, наближення соціальних послуг до потреб громад.

Важливе місце займає законодавство про соціальні послуги, яке визначає їх класифікацію порядок надання, вимоги до якості, стандарти роботи соціальних працівників та механізм фінансування. Закон України «Про соціальні послуги» запровадив інституційні зміни, спрямовані на відтворення сучасно моделі соціальної підтримки, орієнтованої не лише на матеріальне забезпечення, а й на профілактику, оцінку потреб, розвиток людського потенціалу та інтеграцію вразливих груп у громаду [53]. У цьому контексті системи соціального захисту дедалі більше набувають рис сервісно

орієнтованих структур, що передбачає підвищення вимог до організації діяльності установ, залучених до надання допомоги [53].

Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» належить до ключових нормативних актів, які визначають механізми державної підтримки родин, в яких виховуються діти. Документ формує правові засади надання різних видів соціальної допомоги та встановлює критерії, порядок і умови її призначення [52].

У межах Закону закріплено кілька напрямів фінансової підтримки, які охоплюють різні періоди життя дитини та потреби сім'ї. Серед них – виплати, пов'язані з народженням дитини, допомога під час догляду за нею у ранньому віці, а також підтримка дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням. Така система створює багаторівневий механізм забезпечення сімей, який дає змогу реагувати на різні життєві обставини та форми відповідальності за виховання дітей.

Оцінюючи дію цього закону, можна стверджувати, що його норми істотно впливають на зміцнення матеріального становища родин, особливо тих, які потребують додаткової підтримки. Запроваджені інструменти сприяють створенню більш сприятливих умов для розвитку дитини, полегшують доступ до ресурсів, необхідних для освіти, догляду та повсякденного життя. У результаті закон виступає важливим чинником формування соціально захищеного середовища для дітей та підвищення загального рівня добробуту сімей.

Особливу роль у сфері соціальної політики відіграє реформа децентралізації, яка суттєво змінила механізми управління та фінансування соціальних послуг на місцевому рівні. Законодавство визначило передачу значної частини повноважень у сфері соціальної підтримки органам місцевого самоврядування, що передбачає їх відповідальність за створення доступної мережі соціальних служб та забезпечення адресної допомоги.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення соціальної політики є законодавство у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. Воно

сформовано з урахуванням міжнародних стандартів, насамперед положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити рівні можливості у сфері освіти, праці, реабілітації, охорони здоров'я, у часті у суспільному житті та доступності середовища. Ці зобов'язання закріплені у відповідних законах та підзаконних актах, що деталізують механізми реалізації прав, а також визначають органи, відповідальні за виконання політики у цій сфері.

Одним із ключових законів є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [44], який визначає комплекс їхніх прав гарантій та обов'язків державних органів, Закон охоплює питання медичної соціальної та професійної реабілітації, забезпечення технічними засобами реабілітації, створення належних умов для доступу до інфраструктури, а також механізми соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю. Значну увагу приділено питанням інклюзії, доступності інформаційного середовища, рівного доступу до освіти та працевлаштування, що відповідає європейським підходам до соціальної інтеграції.

Розвиток системи реабілітації також регламентується спеціальним законодавством про реабілітацію у сфері охорони здоров'я. Нормативні акти визначають принципи стандарти та порядок реабілітації, міжвідомчу взаємодію, вимоги до установ, що надають реабілітаційні послуги та критерії оцінювання ефективності. У рамках реформування системи реабілітації було впроваджено сучасну модель, яка передбачає індивідуальні програми відновлення, мультидисциплінарний підхід та безперервність реабілітаційних процесів.

Нормативно-правове забезпечення соціальної політики включає численні державні цільові програми, які визначають стратегічні пріоритети у сфері підтримки вразливих категорій населення. Серед них програма розвитку реабілітаційних послуг, удосконалення соціальних сервісів підтримки сімей, дітей та молоді, створення безбар'єрного середовища, а

також програми цифровізації соціальної сфери. Особливе місце займають стратегічні документи, спрямовані на розвиток доступності, подолання дискримінації, забезпечення рівних можливостей та інтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя.

Особливу роль відіграють підзаконні акти, які регламентують порядок фінансування соціальних послуг, їх стандарти, критерії визначення ступеня інвалідності, перелік технічних засобів реабілітації та процедури їх отримання. Саме підзаконний рівень є визначальним у діяльності реабілітаційних центрів, оскільки він регулює практичні аспекти роботи, порядок надання послуг, вимоги до фахівців, організацію внутрішніх процесів, особливості взаємодії з органами влади та отримувачами послуг.

Вагоме значення має нормативне регулювання пов'язане з умовами воєнного стану. Воно передбачає спрощення процедур отримання соціальної допомоги, удосконалення роботи реабілітаційних служб, надання додаткових гарантій військовослужбовцям, постраждалим від війни та їхнім сім'ям. У цьому контексті уряд схвалив низку постанов щодо механізмів реабілітації осіб, які отримали поранення чи інвалідність внаслідок бойових дій, а також про забезпечення технічними засобами реабілітації у пріоритетному порядку.

Важливим напрямом стала підтримка внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Після 2014 року ключовим документом став Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [45], який визначив статус, встановив порядок їх реєстрації та гарантував права на соціальні медичні та освітні послуги, а також житлову підтримку. Хоча закон передбачав обов'язкове взяття на облік для отримання допомоги, його реалізація на практиці була досить складною. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році законодавство було оперативним чином адаптовано для надання невідкладної допомоги масово переміщеному населенню. Було прийнято низку нових актів для фінансової та соціальної підтримки ВПО [45]. Серед них постанова Кабінету міністрів України № 457 від 16 квітня 2022 року, яка визначила порядок надання щомісячної грошової

допомоги. Згідно норма даної Постанови на цю допомогу можуть претендувати особи, які виїхали із зон активних бойових дій або тимчасово окупованих територій а також ті чиї житло було пошкоджене або зруйноване.

Системність нормативно-правового забезпечення соціальної політики доповнюється контролем та моніторингом з боку держави. Це забезпечується через інститути омбудсмена державні аудити моніторинг якості соціальних послуг аналіз результатів державних програм та діяльності органів відповідальних за реалізацію політики. Важливою складовою є оцінка потреб населення, що здійснюється відповідно до законодавчих вимог та дозволяє формувати адресні механізми підтримки.

Загалом, нормативно-правова база соціальної підтримки України є динамічною системою, яка адаптується до сучасних викликів та потреб суспільства. Її розвиток спрямований на створення сучасної, ефективної, інклюзивної та орієнтованої на людину моделі соціального забезпечення, що відповідає європейським стандартам. Водночас, ефективність нормативного регулювання значною мірою залежить від того, наскільки органи влади, місцеві громади та установи, зокрема реабілітаційні центри, здатні реалізувати закладені у законодавстві механізми.

Враховуючи на численні нормативні акти наразі українське законодавство має суттєвий недолік відсутній єдиний документ який би чітко визначав хто як і на яких підставах має отримувати соціальні пільги це призводить до плутанини суперечностей між різними нормативними актами в результаті соціальною допомогою можуть скористатися ті хто її не потребує тоді як справді нужденні громадяни можуть залишитися поза увагою у порівнянні з країнами ЄС такими як Німеччина Франція можна побачити що їхні закони Про соціальну роботу є більш гнучкими та ефективними вони успішно інтегрують у процес надання соціальних послуг державні органи громадські організації та приватний сектор Україна Ще не досягла європейського рівня в питанні залучення громадських організацій у більшості європейських країн соціальні послуги переважно надаються на

місцевому рівні за активною участю громадськості та благодійників Європа вже пройшла цей етап децентралізації який виявився ефективним для розумного витрачання бюджету та забезпечить якісної допомоги водночас українська законодавча база залишається централізованою і охоплює багато важливих сфер включаючи закони Про соціальні послуги про державну допомогу сім'ям з дітьми та інші ці закони закладають необхідну правову основу для соціального захисту однак щоб система працювала максимально ефективно необхідна постійно вдосконалювати механізми їхньої реалізації забезпечувати достатнє фінансування та адаптувати норми до поточних соціально-економічних змін.

Наразі українське законодавство має суттєвий недолік. Так відсутній єдиний документ, який би чітко визначав, хто, як і на яких підставах має отримувати соціальні пільги. Це призводить до плутанини і суперечностей між різними нормативними актами. У результаті, соціальною допомогою можуть скористатися ті, хто її не потребує, тоді як справді нужденні громадяни можуть залишитися поза увагою.

У порівнянні з країнами ЄС, такими як Німеччина та Франція, можна побачити, що їхні закони про соціальну роботу більш гнучкі та ефективні. Вони успішно інтегрують у процес надання соціальних послуг державні органи, громадські організації та приватний сектор.

Дослідниця Т. Колесник зазначає, що Україна ще не досягла європейського рівня в питанні залучення громадських організацій. У більшості європейських країн соціальні послуги переважно надаються на місцевому рівні за активної участі громадськості та благодійників. Європа вже пройшла цей етап децентралізації, який виявився ефективним для розумного витрачання бюджету та забезпечення якісної допомоги [23].

Водночас, українська законодавча база є централізованою і охоплює багато важливих сфер, включаючи закони «Про соціальні послуги» [53], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [52] та інші. Ці закони закладають необхідну правову основу для соціального захисту. Однак, щоб система

працювала максимально ефективно, необхідно постійно вдосконалювати механізми їхньої реалізації, забезпечувати достатнє фінансування та адаптувати норми до поточних соціально-економічних змін.

Для установ, що працюють з людьми з інвалідністю, нормативно-правова база є фундаментом діяльності, який визначає зміст послуг, вимоги до їх якості, організацію процесів, стандарти взаємодії з отримувачами допомоги та рівень відповідальності за кінцевий результат. Тому правове регулювання вимагає систематичного оновлення, адаптації до сучасних потреб та забезпечення практичної реалізованості всіх норм на рівні конкретних інституцій, таких як Центр комплексної реабілітації "Мальва".

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що зміст державної соціальної політики полягає у системному регулюванні соціальних процесів, спрямованих на забезпечення гарантованих державою прав людини, підтримку вразливих груп населення та формування умов для соціальної безпеки і рівності. Соціальна політика виконує функції захисту, профілактики, компенсації, розвитку людського потенціалу й стабілізації суспільних відносин. Вона формується на основі комплексної взаємодії державних органів, інститутів громадянського суспільства та місцевого самоврядування. З'ясовано, що сучасні цілі соціальної політики виходять далеко за межі традиційного механізму соціальних виплат, охоплюючи такі напрями, як соціальна інтеграція, забезпечення стійкості громад, попередження соціальних ризиків і розвиток соціального капіталу. Це зумовлює перегляд існуючих підходів і перехід до політики, орієнтованої на людину та її довгострокову благополуччя.

2. Нормативно-правове забезпечення реалізації державної соціальної політики залишається ключовим елементом ефективної роботи системи соціального захисту. Аналіз чинного законодавства свідчить, що правова база є достатньо розвиненою і представлена численними

нормативними документами. Проте характеризується фрагментарністю, дублюванням норм та недостатньою узгодженістю між секторами. Це ускладнює практичне впровадження політики та призводить до різночитань у повноваженнях різних органів. У результаті реалізація соціальної політики часто відбувається нерівномірно в різних територіальних громадах. Виявлені законодавчі розбіжності та колізії потребують системного оновлення та кодифікації соціального законодавства для створення більш чіткої, зрозумілої та керованої нормативної системи, здатної забезпечити єдність практики її застосування.

3. Дослідження міжнародних підходів до реалізації державної соціальної політики засвідчує, що найбільш ефективні моделі базуються на інтеграції різних секторів – соціального, медичного, освітнього, реабілітаційного, та відповідно спрямовані на максимальне охоплення потреб населення через комплексні послуги. Порівняння із зарубіжними практиками виявило, що успішна реалізація соціальної політики залежить від здатності держави забезпечити координацію між установами різних сфер, використовувати інформаційно-аналітичні системи та застосовувати методи оцінювання, орієнтовані на результат.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1 Інституційні механізми та суб'єкти реалізації соціальної політики

Соціальна політика сучасної держави формується як складний багаторівневий процес, в якому поєднуються інституційні норми, функціональні механізми, організаційні структури та діяльність широкого спектру суб'єктів. В українських умовах цей процес набуває особливого змісту, оскільки соціальна сфера на сьогодні є зоною підвищених ризиків, що пов'язані з економічною нестабільністю, воєнними викликами, загрозами демографічної кризи та високим рівнем соціальних потреб населення. Тому інституційні механізми реалізації соціальної політики виступають не лише адміністративними інструментарієм, а фактично забезпечують функціональну стійкість держави та її спроможність гарантувати базові стандарти життя.

У теоретичному вимірі інституційний механізм соціальної політики охоплює комплекс норм, організацій, процедур, повноважень і ресурсів, які забезпечують узгоджене функціонування різних елементів соціальної системи. Йдеться не лише про державні інститути, що традиційно визначають стратегічні пріоритети підтримки населення, а й про місцеве самоврядування, громадські організації, благодійні фонди, міжнародні донорські інституції, приватні організації та соціально-відповідальний бізнес. У сучасному публічному управлінні саме такий мультисуб'єктний підхід визнається найбільш ефективним, оскільки дозволяє адаптувати соціальні послуги до реальних потреб громадян, підвищувати адресність допомоги, здійснювати контроль за якістю надання послуг, забезпечувати збалансованість міжнаціональними пріоритетами та локальною специфікою.

Як було зазначено вище, важливою складовою інституційних механізмів є нормативно-правове забезпечення. Національна база законодавства включає Конституцію України, низку кодексів, базові закони про соціальні гарантії, соціальне страхування, державні соціальні стандарти, захист прав дитини, осіб з інвалідністю, ветеранів, ВПО, малозабезпечених сімей та інші спеціальні групи. Окреме значення мають закони, що визначають повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в соціальній сфері, адже саме вони фактично є першою ланкою контакту держави з громадянами. Нормативна система наповнюється підзаконними актами, постановами уряду, наказами профільних міністерств, методичними рекомендаціями та стандартами соціальних послуг.

На практичному рівні реалізації соціальної політики відбувається через ієрархічно організовану мережу суб'єктів, кожен з яких виконує специфічні функції. Центральний рівень представлений Кабінетом Міністрів України, міністерством соціальної політики, профільними відомствами, державними фондами соціального страхування та іншими центральними органами виконавчої влади. Їх ключовим завданням є формування загальної стратегії, розроблення державних програм, визначення соціальних стандартів, фінансового забезпечення системи та нагляд за дотриманням законодавства. У цьому контексті саме центральний рівень формує рамкові параметри, які визначають напрям соціальних реформ та задають орієнтири для регіональної та місцевої політики [41].

Місцевий рівень, до якого належать обласні та районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, виконавчі комітети та територіальні центри соціальних послуг, центри соціального захисту, служби у справах дітей, центри зайнятості, центри надання адміністративних послуг відіграють ключову роль у практичній реалізації соціальних інструментів. Саме тут відбувається визначення потреб громадян, формування локальних програм підтримки, надання базових соціальних послуг, здійснення

соціального супроводу, ведення випадків, забезпечення міжвідомчої взаємодії та моніторинг ефективності заходів. В умовах децентралізації органи місцевого самоврядування отримали значно в ширші повноваження в соціальній сфері, що зумовило необхідність розвитку інституційної спроможності громад та професійного кадрового потенціалу [39].

Функціональна взаємодія різних суб'єктів базується на принципах партнерства, адресності, субсидіарності, соціальної справедливості, відкритості та прозорості. Успішна соціальна система можлива лише за умови, що інституційні механізми дозволяють уникнути дублювання повноважень, забезпечують чіткий розподіл відповідальності, сприяють швидкому прийняттю управлінських рішень, оптимальному використанню ресурсів та формуванню довіри між державою та громадянами. Саме тому сучасні моделі соціальної політики акцентують на міжсекторальні координації та інституційному узгодженні [39].

Основні суб'єкти реалізації соціальної політики та їх повноваження наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Суб'єкти реалізації соціальної політики та їх повноваження

Суб'єкт	Основні функції
Центральні органи виконавчої влади	Розроблення державної політики, формування нормативної бази, визначення соціальних стандартів, фінансування та контроль
Місцеві державні адміністрації	Реалізація державних програм, координація закладів соціальної сфери, моніторинг виконання завдань, управління ресурсами
Органи місцевого самоврядування	Надання соціальних послуг, розроблення місцевих програм, адресна підтримка, соціальний супровід населення
Центри соціальних служб	Соціальна робота з сім'ями, дітьми, ВПО, особами у складних життєвих обставинах
Центри зайнятості	Сприяння працевлаштуванню, професійне навчання, підтримка безробітних
ЦНАП	Прийом документів для оформлення соціальних виплат і допомог
Громадські та благодійні організації	Соціальні проекти, гуманітарна допомога, адвокація інтересів вразливих груп
Приватний сектор	Корпоративні програми соціальної відповідальності, створення робочих місць
Міжнародні організації	Донорська підтримка, реалізація соціальних програм, гуманітарна допомога

У процесі функціонування інституційних механізмів соціальної політики особливе значення має схема взаємодії суб'єктів, що відображає зв'язки між основними рівнями та інституціями, яка дозволяє чітко демонструвати логіку руху управлінських рішень і порядок реалізації соціальних програм [30].

У реальній практиці соціальної політики важливо не лише формально визначити перелік інституцій, а й зрозуміти, яким чином вони взаємодіють між собою, які механізми забезпечують узгодженість їхніх дій та як ця взаємодія впливає на кінцевий результат державної соціальної політики. Сучасна українська модель соціального захисту характеризується багаторівневою системою, де функції розподілені не завжди рівномірно, а інколи й дублюються. Це спричиняє потребу у постійному вдосконаленні організаційних механізмів, адаптації їх до європейських підходів та зростаючої ролі громад.

Діяльність центральних органів державної влади у сфері соціальної політики ґрунтується на нормативно визначених повноваженнях, проте на практиці вона значною мірою залежить від якості управлінських процедур, доступності ресурсів, рівня цифровізації та кадрового забезпечення. В Україні останніми роками спостерігається тенденція до децентралізації, яка істотно змінила співвідношення функцій між державою та місцевим самоврядуванням. Це підсилює значення місцевих суб'єктів політики, котрі стали реальними провайдерами соціальних послуг для населення. Одночасно з цим визначальну роль відіграють так звані інституційні механізми координації, що дозволяють пов'язувати рішення уряду, парламенту, органів виконавчої влади, регіонального та місцевого управління в єдину узгоджену систему [30].

Надзвичайно показовим є те, що структура інституційних суб'єктів соціальної політики формується не лише державою. До неї належать також громадські організації, благодійні фонди, міжнародні інституції, соціально відповідальний бізнес. Ці актори створюють широкий соціальний простір, у

якому відбувається вироблення та реалізація соціальної політики з урахуванням різних інтересів і потреб.

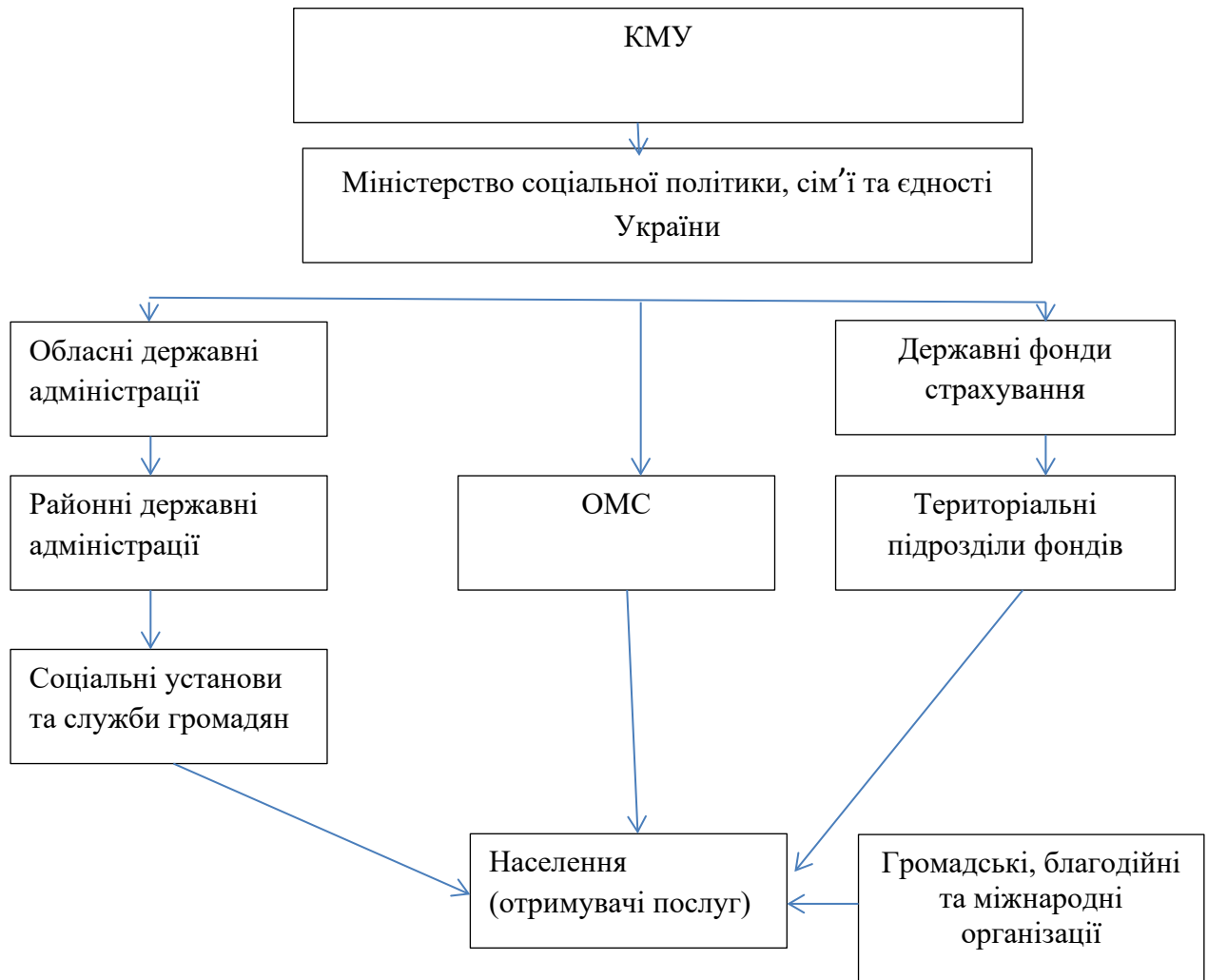

Рис. 2.1. Інституційний механізм реалізації державної соціальної політики в Україні

Узагальнено автором на основі [30]

На рівні організаційних механізмів важливою умовою є встановлення чітких процедур надання соціальних послуг, їх стандартизація та уніфікація. Сучасні підходи передбачають, що кожна послуга має бути описана через стандарти якості: зміст, обсяг, тривалість, порядок взаємодії з отримувачем, критерії оцінювання результатів. Такий підхід забезпечує можливість контролю, дозволяє уникати суб'єктивності та сприяє прозорості системи. Суттєвим напрямом реформування є цифровізація соціальної сфери,

впровадження електронних реєстрів, електронних карток отримувача послуг, автоматизація процедур призначення соціальних виплат та інтеграція інформаційних систем різних відомств.

Окремої уваги заслуговує кадрове забезпечення. Інституційний механізм соціальної політики не може функціонувати ефективно без наявності підготовлених фахівців, які володіють знаннями з соціальної роботи, менеджменту, права, психології, публічного управління. Саме компетентність персоналу визначає якість соціальних послуг та здатність системи реагувати на нові виклики. У цьому контексті актуальними є питання підвищення кваліфікації, формування професійних стандартів і розвиток безперервної освіти для працівників соціальної сфери.

Рис 2.2 Модель фінансового забезпечення

Узагальнено автором на основі [31]

Фінансовий механізм також відіграє ключову роль у функціонуванні соціальної політики. Він включає державний та місцеві бюджети, фонди соціального страхування, фінансування програм, субвенції, трансферти,

грантові ресурси міжнародних донорів та приватні інвестиції у соціальні проєкти. Ефективність фінансового механізму залежить від того, наскільки оптимально розподіляються ресурси, як забезпечується контроль за їх використанням, чи не допускається дублювання фінансування [31].

Узагальнена графічна модель фінансового забезпечення наведена на рис 2.2.

У сучасних умовах важливим напрямом розвитку соціальної політики є інтегрованість і міжвідомча взаємодія. Це означає, що суб'єкти, які працюють у соціальній сфері, повинні координувати свої дії з системою охорони здоров'я, освітою, службами зайнятості, правоохоронними органами, судами, центрами безоплатної правової допомоги та іншими інституціями. Зокрема, робота з сім'ями у складних життєвих обставинах передбачає постійний обмін інформацією між різними службами, що дозволяє забезпечити цілісний підхід та комплексність соціальної підтримки.

У контексті сучасної України окремого значення набувають механізми міжвідомчої взаємодії, оскільки ефективна соціальна політика вимагає постійного обміну інформацією між органами влади, установами охорони здоров'я, освітніми закладами, центрами зайнятості та іншими суб'єктами. Саме тому одним з ключових управлінських механізмів є цифровізація соціальної сфери, яка дозволяє мінімізувати бюрократичні процедури, полегшує доступ громадян до послуг і підвищує прозорість прийняття рішень.

У громадах важливу роль відіграють центри надання соціальних послуг, служби у справах дітей, територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальної підтримки сімей, мобільні бригади соціальної роботи. Усі ці інституції формують комплексну інфраструктуру, що дає можливість забезпечити адресність соціальної допомоги. Водночас фактично кожна громада змушена виробляти власні механізми реагування на виклики, пов'язані з демографічною ситуацією, воєнними подіями, внутрішньою міграцією населення і доступністю ресурсів [64].

Зміни в інституційному середовищі соціальної політики зумовлені також зовнішніми факторами, серед яких вагоме місце посідають реформи у сфері децентралізації, розвиток нових форматів публічного управління, підвищення ролі громадянського суспільства. У цьому контексті зростає значення партнерських моделей взаємодії між державою та недержавними інституціями. Публічно-приватне партнерство, грантові програми, соціальне підприємництво, механізми соціального замовлення поступово стають органічною складовою реалізації соціальної політики на місцях.

Таким чином, інституційні механізми реалізації соціальної політики в Україні становлять багатовимірну систему, де поєднуються державне управління, локальні технології, інституційна мережа та партнерська взаємодія з недержавними акторами. Ефективність цієї системи залежить від якості нормативно-правового забезпечення, професійної підготовки персоналу, рівня фінансування, організаційної спроможності громад та здатності забезпечувати адресність і доступність соціальної підтримки для кожного громадянина.

2.2. Оцінка ефективності програм соціального захисту населення

Оцінювання ефективності програм соціального захисту населення в Україні є ключовим елементом управління соціальною політикою, оскільки від точності й об'єктивності цього процесу залежить можливість держави адаптувати механізми підтримки до реальних потреб населення. На практиці ефективність соціальних програм визначається не лише обсягами бюджетного фінансування чи кількістю охоплених отримувачів, а насамперед тим, наскільки ці програми сприяють реальному покращенню соціального становища вразливих груп, зниженню рівня бідності, зміцненню соціальної інтеграції та підвищенню якості життя. Однак аналіз показує, що система оцінювання результативності в Україні залишається недостатньо інституціоналізованою та позбавленою єдиних методологічних стандартів.

Однією з найбільших проблем у сфері оцінювання є відсутність єдиного національного підходу до вимірювання результативності соціальних програм. На рівні центральних органів виконавчої влади, до яких належить Міністерство соціальної політики України, облік результатів часто має формально-звітний характер, що фокусується переважно на кількісних показниках поданих заяв, проведених виплат, кількості наданих послуг. Проте якісні показники, такі як ступінь задоволеності отримувачів, довгострокові зміни соціального становища сімей чи рівень інтеграції людей з інвалідністю, фактично не використовуються. Це створює суттєві перекоси: програма може вважатися «успішною» за формальними показниками, але на практиці не змінює реального становища людей.

Додатково проблемою залишається нерівномірність ефективності програм між регіонами України. За даними Держстату, у 2024 році обсяг видатків на соціальний захист у розрахунку на одного жителя був суттєво різним: у Дніпропетровській області він склав 18,2 тис. грн., тоді як у Закарпатській - 9,7 тис. грн. Це свідчить не лише про різні можливості місцевих бюджетів, а й про різну здатність територіальних громад якісно реалізовувати програми підтримки. Така диспропорція потребує систематичного моніторингу, що дозволив би державі рівномірніше розподіляти ресурси та визначати території, де існує найбільший ризик недоотримання населенням соціальних послуг [57].

У цьому контексті важливим прикладом практичної реалізації соціальної політики є діяльність реабілітаційних установ, зокрема Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Мальва» Дніпропетровської обласної ради» (далі – центр «Мальва»). Центр «Мальва» надає комплекс медико-соціальних, освітніх, психологічних та корекційно-реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю та дітям, які мають ризик отримати інвалідність. Реабілітаційний центр функціонує відповідно до державних стандартів соціальних послуг, має багатопрофільну команду фахівців і щороку приймає понад 700 дітей з різних районів області. Саме такі установи є критичним

елементом соціальної інфраструктури, оскільки дозволяють не лише компенсувати вади розвитку, а й сприяти інтеграції дитини в освітнє середовище та громаду.

Організаційна структура закладу комплексної реабілітації «Мальва» Дніпропетровської обласної ради формується як типова для обласних реабілітаційних установ, які працюють у сфері соціального захисту та медико-соціальної підтримки осіб з інвалідністю. Засновником установи виступає Дніпропетровська обласна рада, що визначає загальні напрями діяльності закладу, затверджує фінансові плани, контролює ефективність використання бюджетних коштів і забезпечує дотримання нормативно-правових вимог. Уся діяльність центру перебуває у підзвітності та контролі не лише обласної ради, а й профільних структурних підрозділів обласної державної адміністрації, переважно департаменту соціального захисту населення, який координує напрями реалізації політики реабілітації в регіоні та взаємодіє з центральними органами виконавчої влади.

Ключовою управлінською ланкою центру є директор, який здійснює загальне керівництво установою, організовує роботу всіх підрозділів, відповідає за стратегічне планування, якість реабілітаційних послуг, виконання державних та обласних програм, кадрову політику і фінансово-господарську діяльність. Директор забезпечує взаємодію між закладом і обласними структурами, відповідає за підготовку звітів, проходження перевірок, моніторинг дотримання стандартів реабілітаційних послуг. Керівником закладу є Лоба Ольга Валеріївна.

Під управлінням директора функціонує адміністративний блок, який охоплює бухгалтерсько-фінансову службу, кадрову службу, відділ організаційного забезпечення і господарську частину. Фінансово-бухгалтерська служба відповідає за формування кошторису, ведення бухгалтерського обліку, фінансову звітність, забезпечення прозорості закупівель та виконання бюджетних процедур. Кадровий підрозділ займається підбором персоналу, веденням особових справ і контролем за

дотриманням трудового законодавства. Господарський сектор забезпечує матеріально-технічні потреби центру, утримання приміщень, логістику, харчування та інші побутові послуги.

Функціональне ядро центру становлять підрозділи, які здійснюють реабілітаційні, соціальні, психологічні й медико-соціальні послуги. У практичній діяльності центру «Мальва» основними є підрозділи фізичної реабілітації, трудової та соціальної адаптації, психологічної підтримки й консультативного супроводу. У складі реабілітаційного напрямку працюють фахівці з фізичної реабілітації, інструктори лікувальної фізкультури, масажисти, ерготерапевти, які забезпечують комплекс заходів, спрямованих на відновлення або компенсацію функцій, покращення рухливості та адаптацію осіб з інвалідністю до самостійного життя. Психологічна служба надає індивідуальні та групові консультації, здійснює оцінку емоційного стану та динаміки, проводить корекційні заняття та програми соціальної інтеграції.

Важливе місце в організаційній структурі займає підрозділ соціальної роботи. Його фахівці здійснюють оцінювання потреб осіб, які проходять реабілітацію, формують індивідуальні реабілітаційні плани, забезпечують супровід сімей, взаємодіють із соціальними службами територіальних громад і сприяють включенню отримувачів послуг до відповідних державних програм. Окреме значення має відділ, що відповідає за побутове забезпечення та послуги проживання, оскільки заклад здійснює діяльність відповідно до КВЕД 87.90, що включає надання послуг догляду із забезпеченням проживання. Це означає, що частина отримувачів може перебувати в центрі тривалий або короткостроковий період, залежно від індивідуальної програми реабілітації.

Організаційна структура Центру «Мальва» побудована таким чином, щоб поєднати медичний, психологічний, освітній, соціальний та побутовий виміри підтримки людей з інвалідністю. До роботи залучаються фахівці різних профілів, що працюють командно, а всі підрозділи центру

координують між собою свої функції з метою забезпечення комплексного реабілітаційного впливу. Встановлені вертикальні зв'язки забезпечують чітку підзвітність і контроль якості, тоді як горизонтальні зв'язки між фахівцями сприяють інтегрованому підходу до реабілітації та супроводу.

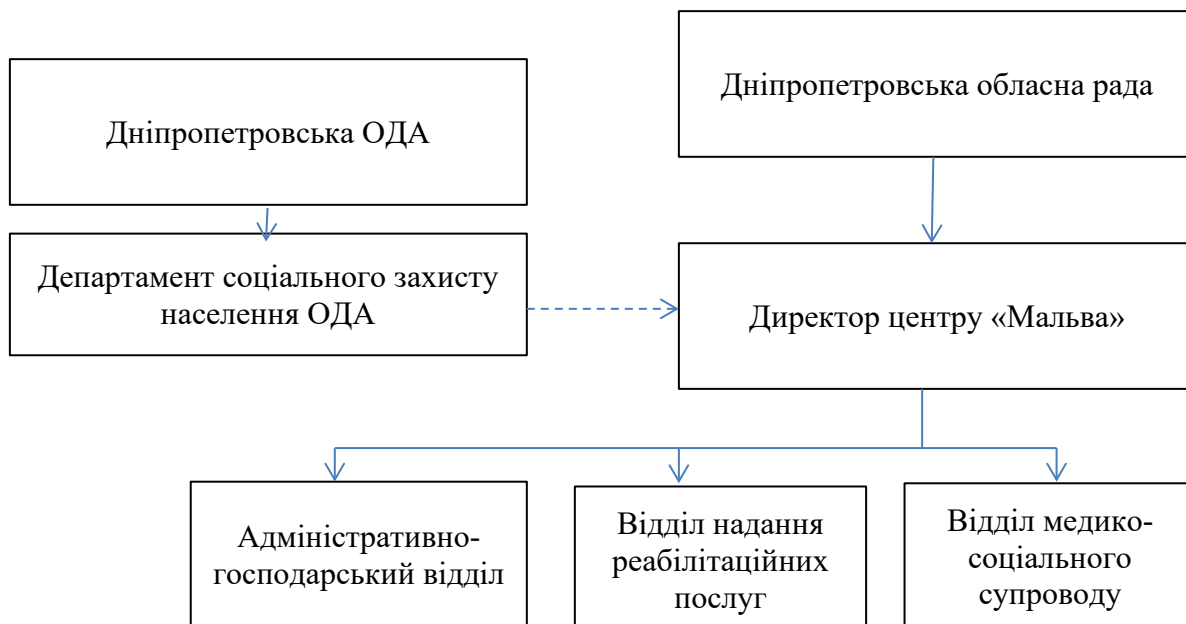

Рис 3.3. Організаційна структура КП «ЦСРДІ «Мальва» ДОР»

Оцінка ефективності роботи Центру «Мальва» здійснюється за низкою параметрів, серед яких: динаміка функціонального розвитку дітей після проходження курсів реабілітації, кількість сімей, що отримали комплексний соціальний супровід, ступінь задоволеності батьків якістю послуг, а також зменшення кількості випадків встановлення інвалідності у дітей за наявності ранньої корекційної допомоги. Важливо, що центр має реальні показники покращення: за внутрішньою звітністю закладу, близько 64% дітей демонструють помітний прогрес після проходження курсу реабілітації, а 27% - значний прогрес. Це свідчить про те, що саме такі установи забезпечують реальний соціальний ефект, якого часто не досягають масові державні програми.

У 2024 році Центр «Мальва» обслуговував понад 1700 осіб, серед яких діти з інвалідністю, діти з порушеннями опорно-рухового апарату, особи, які

пережили психологічні травми через війну, а також сім'ї з дітьми, що належать до категорій соціального ризику.

Таблиця 2.2.

Динаміка звернень до реабілітаційного центру «Мальва» ДОР у 2022–2024 рр.

рік	Кількість отримувачів послуг	Основні категорії
2022	1020	діти з інвалідністю, сім'ї у складних життєвих обставинах
2023	1330	ВПО, діти з травмами, особи з інвалідністю
2024	1700	ветерани, діти з порушеннями ОРА, постраждали від війни

У структурі послуг превалювали індивідуальні програми фізичної реабілітації, логопедична корекція, психотерапевтичні консультації, групові заняття зі спеціалістами та програми соціальної адаптації. У 2024 році збільшено кількість звернень на понад 28 % у порівнянні з 2023 роком, що свідчить як про зростання довіри до центру, так і про поглиблення соціальних потреб.

Для більш об'єктивного аналізу ефективності соціальних програм можна навести узагальнену таблицю, що демонструє співвідношення витрат і результатів (табл. 2.3.). Наведені дані демонструють, що збільшення фінансування не завжди гарантує пропорційного зниження рівня бідності чи зростання ефективності програм. Це пов'язано з недосконалою системою управління, низьким рівнем адресності виплат, недостатнім впровадженням механізмів соціального контракування, а також відсутністю розвиненої цифрової інфраструктури, яка б дозволила автоматично аналізувати потреби сімей.

Ефективність соціального захисту значною мірою залежить від взаємодії державних структур, місцевих громад і недержавного сектору.

Центр «Мальва» є прикладом того, як правильно організована інституція може взаємодіяти з громадою, освітніми установами, лікарнями, службами у справах дітей, що забезпечує комплексний супровід сім'ї. Подібні практики можуть бути масштабовані по всій Україні, що дозволило б суттєво підвищити ефективність державної політики.

Таблиця 2.3.

Динаміка витрат на соціальний захист і результативність програм в Україні

Показник	2021	2022	2023
Видатки на соціальний захист, млрд грн	320,4	342,8	411,3
Частка домогосподарств, що отримали соцвиплати, %	49,2	52,7	54,3
Частка населення за межею бідності, %	23,5	25,0	24,1
Охоплення послугами для осіб з інвалідністю, тис. осіб	118	126	134
Рівень задоволеності отримувачів, % (опитування Мінсоцполітики)	62	58	64

Проте залишаються ключові виклики: нестача фахівців, обмеженість місцевих бюджетів, нерівномірність розподілу реабілітаційної інфраструктури, недосконалість системи раннього втручання. Через це значна частина дітей з інвалідністю, особливо в сільських районах, не має доступу до послуг високої якості. Водночас успішні практики окремих регіональних центрів, таких як «Мальва», демонструють потенціал для розширення мережі та масштабування методик.

З огляду на збільшення навантаження на реабілітаційну систему постала необхідність проведення SWOT-аналізу діяльності установи, що

дозволяє оцінити реальні можливості, ризики та внутрішній потенціал закладу як елемента ширшої системи соціального захисту.

Таблиця 2.4.

SWOT аналіз діяльності реабілітаційного центру «Мальва» ДОР

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Сформована команда фахівців: фізичних терапевтів, логопедів, психологів, дефектологів, масажистів, соціальних працівників.</p> <p>Використання в роботі сучасних методик корекційної роботи.</p> <p>Заклад оснащений реабілітаційним обладнанням, яке відповідає стандартам надання послуг дітям із різними нозологіями.</p> <p>Висока довіра населення.</p> <p>Ефективне використання індивідуальних програм реабілітації.</p> <p>Співпраця з обласними лікарнями, освітніми установами та службами у справах дітей.</p>	<p>Нестача сучасного високотехнологічного обладнання.</p> <p>Дефіцит фахівців у сфері нейропсихології та ерготерапії, що є критично важливими напрямками для повоєнної реабілітації.</p> <p>Недостатнє фінансування.</p> <p>Модернізація окремих приміщень для відповідності державним стандартам безбар'єрності.</p>
Можливості	Загрози
<p>Зростання державної уваги до реабілітації дітей та ветеранів для розширення фінансування.</p> <p>Участь у міжнародних грантових програмах.</p> <p>Підвищення кваліфікації працівників та модернізації обладнання.</p> <p>Інтеграція центру у мережу всеукраїнських реабілітаційних осередків, що працюють за європейськими стандартами.</p> <p>Підвищення рівня цифровізації державних послуг відкриває перспективу використання електронних систем обліку та більш ефективного управління.</p>	<p>Військові дії та економічна нестабільність.</p> <p>Виснаження персоналу</p> <p>Погіршення якості послуг.</p> <p>Потенційні законодавчі зміни можуть ускладнити порядок фінансування або нормативні вимоги до послуг.</p> <p>Зростання кількості осіб, які потребують реабілітації, може перевищити спроможність центру.</p>

Таким чином, оцінка ефективності програм соціального захисту населення має спиратись на реальні результати, а не лише на обсяги фінансування. Інтеграція даних з реабілітаційних центрів, служб соціальної роботи, лікарень і громад здатна сформувати повноцінну систему моніторингу, що забезпечить підвищення якості державної політики та

реальне покращення життя сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

2.3. Основні проблеми та виклики у реалізації державної політики соціального захисту

Державна політика соціального захисту в Україні функціонує в умовах складної інституційної конфігурації, що охоплює центральні органи виконавчої влади, місцеві адміністрації, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані фонди та мережу закладів соціального обслуговування. Попри значні реформаторські зусилля останнього десятиліття, система залишається фрагментованою, перевантаженою надмірною кількістю нормативних актів і підзаконних процедур, що створює системні бар'єри для ефективної реалізації соціальної політики. Функціонування цієї системи супроводжується низкою глибоких проблем, які не лише ускладнюють доступ громадян до соціальних гарантій, а й підривають загальну результативність державної політики у сфері соціального захисту [70].

Однією з ключових проблем є збереження надмірної централізації управлінських рішень. Міністерство соціальної політики України, виконуючи координаційні та нормативні функції, фактично вимушене компенсувати недосконалість управлінських спроможностей територіальних громад та обмеження у ресурсному забезпеченні органів соціального захисту на місцях. Після проведення адміністративно-територіальної реформи 2020 року органи місцевого самоврядування отримали значний обсяг повноважень у сфері надання соціальних послуг, але не отримали належної підготовки персоналу, матеріально-технічної підтримки та достатніх фінансових ресурсів. Це спричинило появу суттєвих диспропорцій у якості соціальних послуг між громадами різного типу, особливо між містами обласного значення та сільськими громадами з низькою бюджетною спроможністю [75].

Суттєвим викликом залишається інституційна розпорошеність, коли у реалізації соціальної політики одночасно беруть участь кілька провідних міністерств. Крім Міністерства соціальної політики, важливу роль відіграють Міністерство охорони здоров'я (у частині медико-соціальних послуг, паліативної допомоги, реабілітації), Міністерство освіти і науки (інклюзивна освіта, підтримка дітей з особливими потребами), Міністерство фінансів (фінансове планування та контроль за видатками), Міністерство економіки (в частині політики зайнятості та регулювання ринку праці). Однак міжвідомча взаємодія не завжди узгоджена, оскільки кожен орган керується власними стратегічними документами та внутрішніми процедурами, що ускладнює інтегроване планування та унеможливорює створення єдиної інформаційної системи соціального захисту [75].

Складність системи та непрозорість міжінституційних зв'язків призводять до затримок у призначенні допомог, неоднакової практики застосування законодавства у різних регіонах та залежності якості послуг від кадрових можливостей конкретної громади.

До цього додається проблема дублювання функцій між Пенсійним фондом України та Міністерством соціальної політики, яке з 2023 року здійснює управління Пенсійним фондом, але повна інтеграція інституцій ще не завершена. Фонд соціального страхування було ліквідовано у 2023 році, а його функції передано Пенсійному фонду. Це призвело до тимчасових збоїв, затримок у виплатах страхових допомог, труднощів у роботі лікарняних листків, що свідчить про недостатню готовність системи до масштабних інституційних змін [36].

Ще одним вагомим викликом є нестача фінансового ресурсу. Реальні видатки на соціальний захист в Україні істотно залежать від стану державного бюджету, міжнародної допомоги, а також макрофінансової стабільності. Згідно з офіційними даними, частка видатків на соціальний захист коливається залежно від року, але більша частина коштів спрямовується не на розвиток соціальних послуг, а на трансфертні виплати,

субсидії та пенсії. Водночас системи адресності та верифікації соціальних виплат досі не повністю інтегровані у державні електронні реєстри. Це спричиняє ризики надання допомоги особам, які фактично не потребують підтримки, і водночас уповільнює процедури для тих, хто її потребує найбільше.

Таблиця 2.5.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, млн. грн. [55]

рік	видатки	Частка у бюджеті
2019	258,9	23,1
2020	313,1	24,9
2021	322,3	24,6
2022	411,5	27,2
2023	487,1	28,4

За даними Міністерства фінансів України, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2023 році становили 28,4 % усіх видатків державного бюджету, що є одним із найвищих показників за останнє десятиліття. Збільшення обсягів фінансування не супроводжується пропорційним підвищенням ефективності, оскільки значна частина коштів спрямовується на утримання інституцій, які мають застарілу модель функціонування. Крім того, на місцевому рівні громади часто не мають змоги забезпечити належний фінансовий внесок у реалізацію державних програм, що формує територіальну нерівність у доступі до соціальних послуг.

На рис 2.4. наведено частку видатків на основні напрями соціального захисту, що демонструє дисбаланс між утриманням системи пільг і розвитком соціальних послуг.

Ці дані свідчать, що частка фінансування реальних соціальних послуг залишається надзвичайно низькою, що фактично консервує стару модель соціального захисту, зосереджену на грошових трансфертах, а не на розвитку соціальних сервісів.

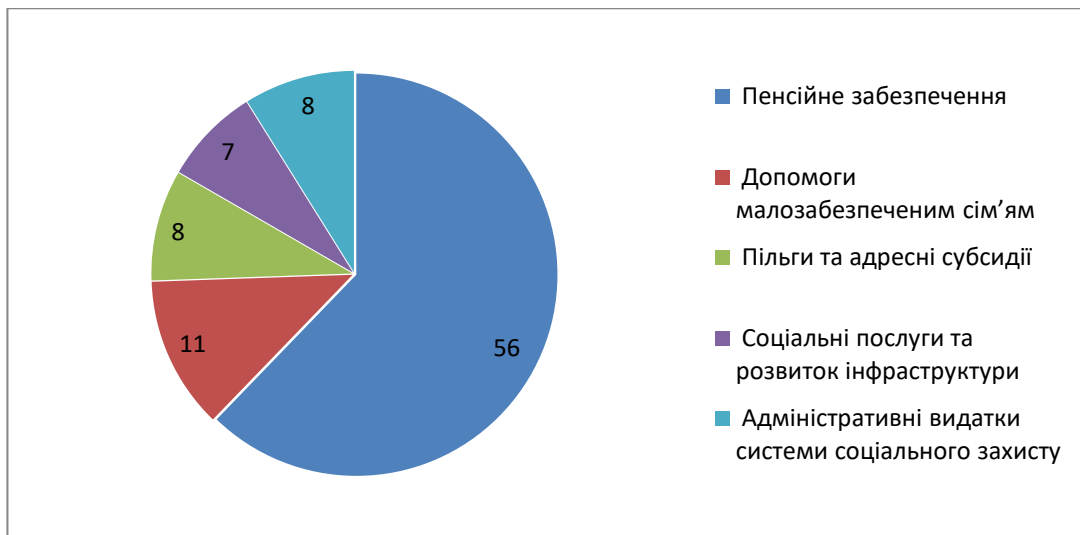

Рис 2.4. Структура видатків державного бюджету на соціальний захист [55]

Важливою групою проблем є кадрові та організаційні виклики. Значна частина працівників органів соціального захисту та центрів надання соціальних послуг має суттєвий рівень професійного навантаження, оскільки після реформ кількість клієнтів зросла, а штат не був пропорційно збільшений. У багатьох громадах, особливо малих, соціальні працівники поєднують кілька функцій: оформлення документів, ведення справ, соціальний супровід, виїзди до вразливих категорій населення. Це призводить до зростання кількості професійних помилок, затримок у розгляді заяв, вигорання працівників та зниження якості послуг.

Не менш гострою є проблема недостатньої цифровізації. Попри створення Єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», значна частина соціальних процедур досі потребує особистого візиту до органів соціального захисту. Нерідко документи опрацьовуються вручну через відсутність інтеграції між реєстрами Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду, Міністерства фінансів, центрів зайнятості та закладів охорони здоров'я. Це значно ускладнює перевірку даних та створює ризики корупційних практик.

Особливої уваги потребують проблеми територіальної нерівності. Воєнні дії, внутрішнє переміщення населення та руйнування інфраструктури призвели до перенавантаження системи соціального захисту в окремих регіонах. Найбільших труднощів зазнали громади півдня, сходу та прифронтових областей, де кількість отримувачів допомоги різко зросла, а ресурс для їх обслуговування скоротився. У багатьох громадах зруйновані або пошкоджені будівлі центрів соціальних служб, порушена логістика постачання гуманітарної допомоги, бракує фахівців із психологічної підтримки, соціального супроводу та реабілітації постраждалих від війни [57].

Рис. 2.4. Модель територіальної нерівності доступу до соціальних послуг

Складено автором на основі [60]

Окремою проблемою є обмеженість системи моніторингу та оцінки результативності соціальної політики. Хоча на рівні Міністерства соціальної політики ведеться моніторинг виплат, оцінка реальної ефективності соціальних програм, насамперед у частині довгострокового впливу на добробут населення, практично не проводиться. Відсутність системи

регулярного аналізу потреб громади призводить до того, що значна частина програм формулюється за інерцією або в межах бюджетних обмежень, а не виходячи із реальних соціальних ризиків.

Додатковим інституційним викликом залишається недостатня участь громадськості у формуванні соціальної політики. Хоча законодавство передбачає можливість громадських консультацій, участь громадських організацій, благодійних фондів та ініціативних груп часто носить формальний характер. У громадах відсутні сталі механізми залучення отримувачів послуг до обговорення та оцінки їхньої якості, що обмежує можливість зворотного зв'язку та не дозволяє адаптувати послуги до реальних потреб вразливих груп населення [60].

Суттєвим викликом для державної політики є зростання чисельності одержувачів соціальних виплат. У 2023 році кількість внутрішньо переміщених осіб становила понад 5,1 млн. грн., а кількість отримувачів субсидій - понад 2,8 млн. домогосподарств, що значно перевищує показники 2019–2020 років. Зростання навантаження при обмежених ресурсах створює ризики недофінансування житлових субсидій, компенсацій та державних програм соціальної підтримки.

Інфраструктурні проблеми також залишаються актуальними. Значна частина установ соціального обслуговування, зокрема геріатричних пансіонатів, будинків для людей з інвалідністю, центрів реабілітації, потребує модернізації. Приміщення часто не відповідають сучасним стандартам доступності, енергоефективності та безпеки. Дефіцит обладнання, обмежений доступ до транспорту для соціальних працівників та відсутність сучасних інструментів для соціальної роботи також суттєво стримують розвиток системи.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз сучасного стану реалізації державної соціальної політики засвідчив її багаторівневий та фрагментований характер, що проявляється у неузгодженості інституційних механізмів, дублюванні функцій, нерівномірній спроможності громад та недостатній результативності традиційних інструментів підтримки населення. Система соціального захисту залишається орієнтованою на виконання процедур і оформлення виплат, а не на досягнення соціальних результатів, що знижує її ефективність в умовах воєнних викликів і зростання потреб населення.

2. Оцінка ефективності соціальних програм показала обмеженість існуючої системи моніторингу, орієнтованої переважно на кількісні показники. Формальний характер статистичної звітності не дозволяє оцінити реальну якість послуг чи вплив втручань на добробут громадян. Відсутність сучасних індикаторів, цифрових інструментів, механізмів аналізу потреб населення і реальних соціальних ефектів створює бар'єри для прийняття обґрунтованих управлінських рішень

3. Проведений аналіз показує, що реалізація державної соціальної політики стикається з низкою системних проблем, серед яких: кадрове виснаження, недостатній рівень цифрової підтримки, фрагментарність соціальних послуг та слабка взаємодія між установами різних секторів. Сукупність цих чинників стримує розвиток ефективної та узгодженої системи соціальної політики. За таких умов першочерговим завданням стає перехід до інтегрованої моделі надання послуг, яка передбачає посилення координації між структурами, уніфікацію управлінських процедур та зміщення акценту з виконання формальних дій на реальне задоволення потреб людей.

4. Проведено аналіз діяльності реабілітаційного центру «Мальва» та визначено його позиції у системі реалізації соціальної політики. Доведено, що центр виступає важливим елементом місцевої інфраструктури підтримки,

забезпечуючи реабілітаційні послуги, які є складовою державної політики соціального захисту. Його діяльність демонструє практичну реалізацію міжвідомчої взаємодії між соціальними службами, медичними структурами, службами у справах дітей та органами соціального захисту. Разом з тим робота центру відображає типові проблеми системи – потребу у стандартизованих маршрутах взаємодії, налагодженні інформаційного обміну та інтеграції в єдиний простір соціальних послуг. Це підтверджує, що установи реабілітаційного профілю є ключовими для реалізації політики, але вимагають інституційного та організаційного підсилення.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

3.1. Оптимізація системи управління соціальним захистом та модернізація інституційних механізмів

Оптимізація системи управління соціальним захистом в Україні є ключовим напрямом підвищення результативності державної соціальної політики та забезпечення реального впливу соціальних інститутів на якість життя населення. Сучасна модель соціального захисту сформувалася на перетині перехідних економічних процесів, хронічної нестачі фінансових ресурсів, нерівномірного розвитку територіальних громад і певної фрагментованості управлінських механізмів. Саме тому питання модернізації управління і оновлення пенсійних підходів дедалі частіше розглядається науковцями і практиками як передумова розбудови ефективної стійкої та гнучкої соціальної системи.

Сучасні трансформації державного управління висувають вимогу поступового переходу до моделі, яка заснована на принципах інтегрованості, адресності і прозорості процедур. Традиційні централізовані механізми, які історично визначали характер соціального забезпечення, поступово поступаються місцем децентралізованим формам організації роботи, орієнтованим на підвищення ролі органів місцевого самоврядування та залучення недержавного сектора. Важливо усвідомлювати, що оптимізація управління не означає лише скорочення або об'єднання інституцій. Вона передбачає переосмислення функцій делегування повноважень, перерозподіл ресурсів і створення механізмів горизонтальної координації [62].

У контексті модернізації засад значне місце займає питання підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади, адже на рівні громад формується реальний доступ населення до соціальних послуг,

відбувається первинна ідентифікація потреби і визначаються пріоритети підтримки. Однак дослідження свідчить, що інституційна спроможність громад нерівномірна. У низці територій спостерігається нестача кваліфікованих кадрів, невідповідність технічного забезпечення сучасним вимогам, низький рівень цифровізації процесів та обмеженість управлінського досвіду. Це призводить до надмірного навантаження на окремі ланки системи соціального захисту та до неоднакової якості послуг у різних регіонах.

Модернізація традиційних механізмів передбачає актуалізацію моделі інтегрованого надання соціальних послуг, яка передбачає координацію між органами державної влади, місцевими органами самоврядування, центрами соціальних служб, службами зайнятості, медичними закладами та освітніми установами. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання функцій, формує умови для комплексної оцінки потреб сімей і окремих категорій населення та забезпечує надання послуг на принципах універсальності і безперервності. Впровадження інтегрованих офісів, соціальних кейсів міждисциплінарних команд довело свою ефективність у ряді європейських країн. В Україні така практика лише формується, потребуючи методичної підтримки, технологічного забезпечення та навчання персоналу [68].

Неможливо говорити про оптимізацію управління без модернізації інформаційних платформ. Цифровізація державного сервісів є не лише технологічним трендом, але й одним із базових інституційних механізмів підвищення ефективності соціальної сфери. Розвиток єдиної трансформаційної системи соціальної сфери має забезпечити централізоване ведення соціальних реєстрів взаємодії між базами даних різних органів влади, швидку перевірку права особи на соціальну допомогу, облік отриманих послуг та прогнозування майбутніх потреб. Нині наявність роз'єднаних інформаційних картотек та паперового документообігу, значно ускладнює управлінські процеси та створює простір для помилок дублювання і корупційних ризиків.

Управління вимагає також оновлення нормативної бази. Чинне законодавство нерідко містить колізії, нечіткі процедурні вимоги та надмірну кількість підзаконних актів, які ускладнюють оперативність прийняття рішень. Науковці наголошують на важливості переходу до сучасної регуляторної моделі, яка передбачає спрощення процедур, зменшення бюрократичних бар'єрів і впровадження принципу управління на основі результатів. Такий підхід дозволяє оцінювати ефективність не за кількістю прийнятих рішень або виданих документів, а за фактичним покращенням добробуту населення.

Суттєвими елементами модернізації інституційних механізмів є підвищенням професійної спроможності кадрів. Персонал системи соціального захисту стикається зі складними емоційно та психологічним завантаженими ситуаціями, які вимагають високого рівня комунікативних, аналітичних і правових компетентностей. Проте навчання та підвищення кваліфікації проводяться нерівномірно і переважно зводяться до одноразових тренінгів, що не формують стійких навичок. Модернізація системи управління має включати створення постійно діючих навчальних платформ, систем менторства, інструментів професійної підтримки та обміну досвідом [69].

Не менш важливою є орієнтація на принципи соціальної справедливості та інклюзивності, які в умовах демографічного старіння міграційних процесів та зростання нерівності набувають ключового значення. Управління соціальним захистом має бути побудований таким чином, щоб забезпечувати адресну підтримку без ризику стигматизації, сприяти активізації отримувачам допомоги та створювати умови для їхньої соціальної інтеграції. Сучасна наукова думка наголошує на тому, що якісно сформована система соціального захисту не лише компенсує вразливість, а й виступає чинниками економічного розвитку, сприяє підвищенню зайнятості та зменшенню соціальних витрат у довгостроковій перспективі.

Удосконалення системи управління соціальним захистом неможливе без формування ефективних механізмів моніторингу та оцінювання результативності. Система показників має охоплювати як кількісні, так і якісні параметри, включати аналіз доступності, своєчасності, задоволеності отримувачів, а також впливу соціальних програм на реальний добробут населення. Наукові підходи наголошують на необхідності впровадження базових індикаторів соціального розвитку, що дозволить здійснювати порівняльний аналіз між регіонами та формувати обґрунтовані політичні рішення.

Таким чином, оптимізація системи управління соціальним захистом та модернізація інституційних механізмів є комплексним процесом, що охоплює удосконалення структури управління, підвищення інституційної спроможності, цифровізацію процесів, оновлення нормативної бази, професійний розвиток кадрів та впровадження сучасних інструментів моніторингу. Успішна реалізація цих напрямів створить підґрунтя для формування адаптивної, прозорої, орієнтованої на потреби громадян системи соціального захисту, здатної ефективно реагувати на соціально економічні виклики та забезпечувати належний рівень соціальної безпеки.

3.2. Удосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення

Реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення є складним багаторівневим процесом, що ґрунтується на поєднанні правових, організаційних, фінансових та управлінських механізмів. Ефективність цих механізмів визначає рівень забезпечення базових соціальних прав людини, доступність соціальних послуг, справедливість їх розподілу, а також здатність держави своєчасно реагувати на соціальні ризики та вразливості. В умовах тривалих соціально-економічних криз, повномасштабної війни, внутрішньої міграції, зростання потреб у соціальній підтримці та різкого

підвищення навантаження на систему соціального захисту, потреба модернізації механізму реалізації соціальної політики стала не просто актуальною, а критично необхідною.

Удосконалення цих механізмів передбачає переосмислення існуючих управлінських моделей, модернізації інституцій, посилення координації суб'єктів соціальної політики та впровадження сучасних цифрових рішень. На практиці це означає, що система соціального захисту має рухатися від адміністрування грошових виплат до комплексного надання послуг, від реактивної моделі до превентивної, від бюрократичних процедур до орієнтації на потреби людини.

У практичній площині це означає необхідність переходу від розрізненого управління до інтегрованого, де взаємодія між державними органами влади, органами місцевого самоврядування, закладами соціальної сфери та недержавними організаціями вибудовується на основі чітких алгоритмів. У цьому контексті доречним є використання спрощених схематичних моделей, які ілюструють логіку руху управлінських рішень.

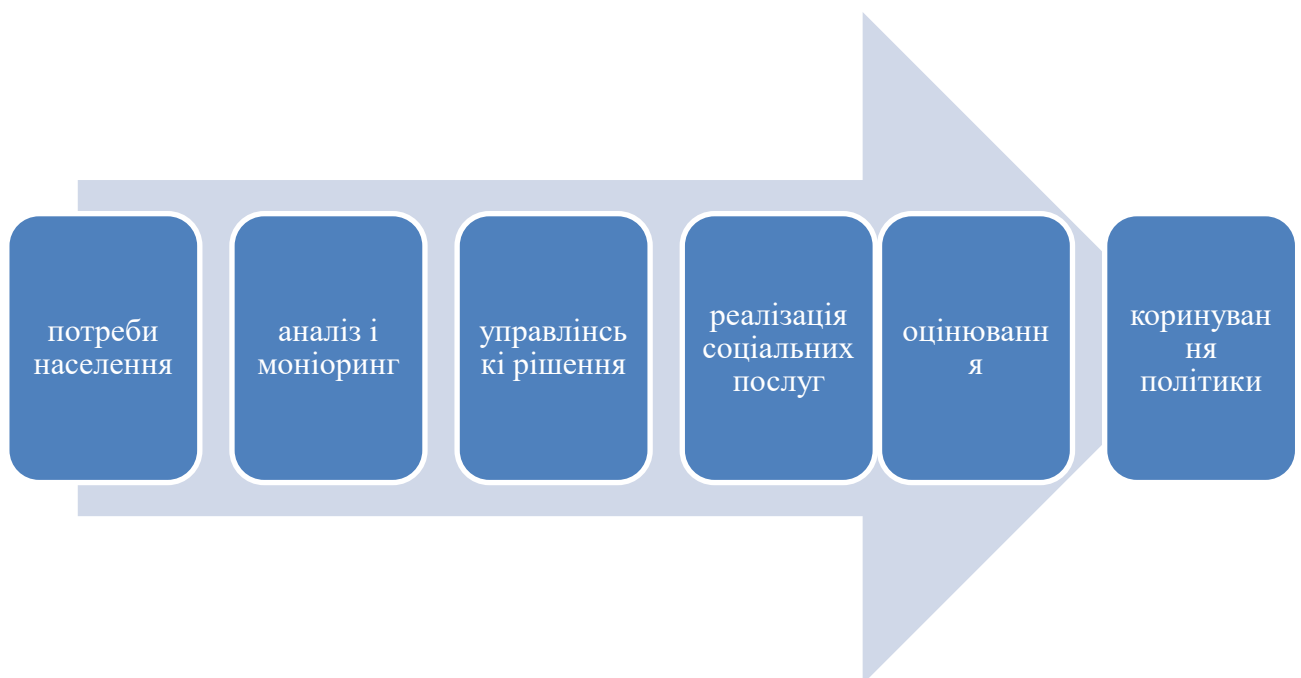

Рис. 3.1. Взаємозв'язок основних елементів системи соціального захисту

Однією з таких моделей може бути представлена схема яка відображає взаємозв'язок основних елементів системи соціального захисту (рис. 3.1.). Ця

логіка дозволяє побачити, що вдосконалення механізмів не може відбуватися точково. Кожен елемент системи має бути узгоджений з іншими. У протилежному випадку соціальна політика перетворюється на набір формальних заходів, що не забезпечує бажаного впливу на добробут громадян.

Окремої уваги потребує питання інтеграції соціальних послуг, адже їх фрагментація давно стала однією з ключових проблем, що зумовлює перевантаженість населення різними процедурами дублювання функцій між установами та неефективне використання ресурсів. Сучасний підхід до реалізації соціальної політики вимагає створення єдиного простору соціальних послуг, де отримувач може за мінімальної кількості звернень отримати повний спектр необхідної підтримки. У багатьох громадах така модель вже реалізується за принципом багатофункціональних соціальних офісів або центрів комплексних послуг. Однак її масштабування потребує вдосконалення нормативного забезпечення та підвищення кадрової спроможності.

Забезпечення координації між суб'єктами соціальної політики є одним із визначальних чинників її результативності у цьому контексті важливу роль відіграє налагодження сталих інституційних зв'язків між підрозділом соціального захисту, центрами соціальних служб, медичними установами, освітніми закладами, службами у справах дітей, реабілітаційними центрами та іншими організаціями. Удосконалення цього механізму передбачає впровадження спільних протоколів взаємодії, стандартизацію управлінських процедур і створення єдиних інформаційних систем. Саме інформаційна інтеграція дозволяє зменшити кількість помилок, пришвидшити процес призначення допомог та унеможливити зловживання. З цією метою доцільно вбудовувати елементи цифрового аналізу у процеси моніторингу соціальних програм.

У практиці публічного управління система оцінювання ефективності соціальної політики і сьогодні спирається на традиційні та доволі спрощених

критеріях, які не відображають реального соціального результату. Переважає орієнтація на кількісні показники, які характеризують обсяг виконаної роботи наприклад: кількість звернень громадян, оформлених видів допомоги, наданих послуг, проведених консультацій чи кількість осіб, охоплених окремими програмами підтримки. Такі критерії фактично зосереджуються лише на фіксації навантаження на систему та на формальні активності установ, а не на тому чи забезпечують ці послуги реальні зміни у житті людей.

Поширеним критерієм залишається фінансовий, який передбачає оцінку рівня освоєння бюджетних коштів, відповідності витрат затвердженим планам та обсягів фінансування окремих програм. У такому підході ефективність часто зводиться до того, чи забезпечено належне бюджетне виконання, тобто оцінюється процес, а не результат. Натомість реальний соціальний ефект, зокрема покращення якості життя отримувачів, підтримки, зменшення їхньої вразливості або підвищення рівня соціальної стійкості громади, лишається поза межами оцінювання.

Також застосовується нормативно-управлінський критерій, який акцентує увагу на тому чи відповідає діяльність органів соціального захисту встановленим процедурам, інструкціям, стандартам. Попри важливість дотримання нормативів, цей критерій має обмежену аналітичну вагу, адже не дає змоги визначити, наскільки такі дії є результативними або корисними для населення. Формальна відповідність процедурам не гарантує ні доступності послуг ні їхньої якості.

Оцінювання ефективності нерідко здійснюється на основі звітних статистичних показників, які агрегують загальні дані, але не дають можливості аналізувати глибину соціальних змін. Такий підхід майже не враховує суб'єктивних оцінок користувачів, не вимірює задоволеність отриманими послугами, не фіксує динаміку соціальних ризиків і не дає змоги оцінити спроможність громади реагувати на кризові стани. У результаті

система оцінювання залишається фрагментарною і не здатна забезпечити управлінську основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Саме обмеженість і формалізованість цих критеріїв зумовлює необхідність їхнього удосконалення. Новий підхід, сформований у межах дослідження, розширює спектр оцінювання, доповнюючи його кількісними та якісними характеристиками та враховує доступність, якість, соціальну безпеку та стійкість громади як ключові параметри реальної ефективності соціальної політики. Пропонуємо використовувати таку систему критеріїв, індикаторів і показників, які дають змогу комплексно оцінити доступність, якість та соціальний вплив політики у сфері соціального захисту.

Таблиця 3.1.

Система критеріїв та індикаторів оцінювання ефективності соціальної політики

Критерій	Індикатори	Показники
Доступність послуг	Територіальна, часова, економічна, кадрова доступність	Середня відстань до установи; час очікування; частка безоплатних послуг; кількість соцпрацівників на 1000 населення
Якість послуг	Професійність персоналу, відповідність стандартам, результативність, задоволеність	Частка працівників, що пройшли навчання; відповідність стандартам; рівень позитивної динаміки; оцінки отримувачів
Соціальна безпека	Рівень соціальних ризиків, захищеність, стійкість домогосподарств	Рівень бідності; охоплення програмами; частка домогосподарств, здатних забезпечити базові потреби
Соціальна стійкість громади	Адаптація, інституційна спроможність, громадська активність	Швидкість відновлення послуг; обсяг фінансування; участь громадян у соціальних ініціативах

Розроблено автором

Запропонована система дозволяє перейти від формальної звітності до вимірювання реальних результатів, що досягаються внаслідок впровадження соціальної політики. Вона також створює основу для обґрунтованих управлінських рішень та формування цільових заходів, які відповідають реальним потребам населення.

Удосконалення механізмів реалізації соціальної політики також пов'язане з необхідністю змін у фінансових підходах. Сучасна модель соціального захисту в Україні значною мірою орієнтована на компенсаційні та фінансові інструменти, які хоч і є важливими, однак не здатні повністю задовольнити потреби людей у подоланні складних життєвих обставин. Значна частина механізмів функціонує за інерцією, наявна нормативна база часто суперечлива, а компетенції органів влади на різних рівнях не завжди достатньо врегульовані. Це призводить до дублювання функцій, повільності прийняття рішень та невідповідності між реальними потребами населення та пропонованими державою соціальними інструментами.

Перехід до моделі фінансування соціальних послуг за принципом орієнтації на результат є одним із ключових напрямів реформування. У такій моделі фінансова підтримка надається не просто на утримання установ, а на досягнення конкретних соціальних ефектів. Це стимулює надавачів послуг підвищувати якість роботи, впроваджувати інновації й оптимізувати внутрішні процеси.

Таблиця 3.2.

Порівняння традиційної та сучасної філософії фінансування соціальної політики

Традиційний підхід	Сучасний підхід
Фінансується установа	Фінансується послуга
Утримання штату	Підтримка конкретних потреб людей
Жорсткі статті витрат	Гнучка система розподілу
Перевага форми над змістом	Орієнтація на результат

Окреме місце у вдосконаленні механізмів посідає кадрова складова. Практика свідчить, що навіть найкращі нормативні рішення не працюватимуть без фахівців, здатних упроваджувати їх професійно. Соціальна сфера характеризується високим навантаженням і психологічною складністю, що потребує системного підходу до підвищення кваліфікації, навчання спеціалістів в роботі з різними групами населення, розвитку навичок кризового реагування, комунікації та ведення випадку. У багатьох громадах почали застосовувати супервізію - форму професійної підтримки спеціалістів, яка дає змогу зменшувати ризики емоційного вигорання та підвищувати якість роботи.

Загалом удосконалення механізмів реалізації державної соціальної політики полягає в переході до моделі, в якій людина та її потреби стають центральним елементом системи. У такій моделі соціальний захист не обмежується виплатами, охоплює підтримку реабілітації, супровід, профілактику, розвиток і зміцнення соціальної стійкості. Важливим результатом таких змін є також підвищення здатності соціальних служб працювати з установами реабілітаційного профілю, такими як Центр «Мальва», що потребує тісної міжгалузевої координації, чіткого алгоритму взаємодії з органами соціального захисту та використання сучасних методів оцінки потреб отримувачів.

3.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності надання соціальних та реабілітаційних послуг

Ефективність надання соціальних реабілітаційних послуг у діяльності сучасних центрів комплексної підтримки осіб з інвалідністю значною мірою визначається тим наскільки ці установи здатні забезпечити безперервність, комплексність та індивідуальність допомоги. Для реабілітаційного центру «Мальва» ДОРЮ, який функціонує в умовах підвищеного суспільного запиту на якісні послуги важливим є не лише розширення матеріально-технічної

бази чи модернізація обладнання, а насамперед удосконалення організаційних підходів, професійної підготовки персоналу та посилення міжвідомчі взаємодії. Підвищення якості реабілітаційних послуг має ґрунтуватися на розумінні того, що процес реабілітації охоплює не тільки корекційно-розвивальні заходи, а й комплекс соціальної адаптації психологічної підтримки, педагогічної допомоги та формування навичок самостійного життя.

Першим важливим напрямом удосконалення діяльності центру є покращення системи індивідуального планування реабілітаційної роботи. У практиці соціальних та реабілітаційних установ України все що відчутна певна формалізація підходів до визначення індивідуальних траєкторії розвитку дітей та дорослих, які отримують послуги. Наукові підходи наголошують на важливості мультидисциплінарного оцінювання потреб, тобто коли спеціалісти різного профілю формують комплексне бачення ситуації, враховуючи медичний, психологічний, педагогічний, соціальний компоненти. Інтеграція різних фахових позицій дозволяє не тільки точніше визначити ступінь потреби клієнта, а й окреслити реалістичні та досяжні цілі.

Доцільно посилити роль міждисциплінарної команди, зробивши її ключовими організаційним елементом. Важливо щоб розроблені індивідуальні плани мали не декларативний, а дійсно практичний характер, містили чіткі критерії оцінювання результатів, передбачали часові рамки та механізми коригування. Ефективність планування підвищиться в ому випадку, якщо в процесі визначення цілей братимуть участь не тільки фахівці, а й батьки і законні представники, що забезпечують узгодженість реабілітаційних впливів.

Другим важливим аспектом є розширення спектра реабілітаційних послуг відповідно до сучасних науково обґрунтованих методик. Міжнародний досвід засвідчує, що ефективні центри реабілітації, як правило, базуються на застосуванні різноманітних методів адаптованих до індивідуальних потреб клієнтів. Для реабілітаційного центру «Мальва»

перспективним є посилення напрямів сенсорної інтеграції, ерготерапії, логопедичних та корекційно-розвільних занять, використання сучасних технологій кінотерапії та арт-терапії. Обґрунтованість розширення переліку послуг полягає в тому, що різні категорії осіб з інвалідністю потребують не лише фізичної чи когнітивної підтримки і комплексного розвитку навичок комунікації, саморегуляції, соціальної компетентності. Запровадження таких напрямів сприятиме формуванню більш стійкої мотивації клієнтів до участі у реабілітаційному процесі також забезпечить альтернативні форми підтримки для дітей з різними рівнями розвитку.

Особливого значення набуває підвищення професійної компетентності персоналу центру. Реформування систем соціальних послуг в Україні передбачає поступовий перехід до моделі, що базується на принципах клієнтоорієнтованості та професійної відповідальності. Працівники реабілітаційного центру повинні не лише володіти сучасними методиками реабілітації, орієнтуватися в інструментах оцінювання результативності послуг, вміти працювати у команді та інтегрувати знання з різних галузей. Рекомендовано розробити внутрішню систему постійного підвищення кваліфікації, яка може включати участь у тренінгах, стажуваннях, обмінах досвідом з іншими центрами, взаємодію з науковими установами та ЗВО.

Особливо важливим є формування навичок роботи з сім'єю, адже наукові дослідження доводять, що ефективність реабілітації значною мірою залежить від того, наскільки батьки розуміють цілі та методи роботи, готові продовжувати імплементовані фахівцями підходи у домашніх умовах. Особливої уваги потребує вдосконалення механізмів соціальної адаптації та інтеграції клієнтів. Однією з ключових проблем залишається те, що частина реабілітаційних установ зосереджується переважно на терапевтичних і корекційних заходах, тоді як питання соціальної включеності часто залишається поза належною увагою. Для реабілітаційного центру «Мальва» актуальним буде впровадження програм соціально-побутового навчання, тренінгів самостійності підготовки до інклюзивного освітнього середовища,

роботи у групах, розвитку комунікативних навичок. Такий підхід узгоджується з сучасною концепцією прав людини, відповідно до якої реабілітація має не лише компенсувати порушення, а й створювати умови для максимальної участі особи у суспільному житті. Наукове обґрунтування таких програм ґрунтується на принципах інклюзивності, нормалізації та соціального включення, які широко застосовуються у ЄС.

Ефективність роботи реабілітаційного центру значною мірою визначається якістю міжвідомчої взаємодії. Проблемою залишається ситуація, коли освітні, медичні соціальні та реабілітаційні установи працюють фрагментарно, без належного обміну інформацією та без узгодження стратегії допомоги. Для реабілітаційного центру «Мальва» доцільним є створення механізму партнерської взаємодії з закладами охорони здоров'я, службами у справах дітей, центрами соціальних служб, інклюзивно-ресурсними центрами, територіальними громадами та закладами освіти. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню якості послуг, а й прискоренню процесу оцінювання потреб клієнтів, зменшенню дублювання функцій та формуванню єдиного простору підтримки. Обґрунтування цього напрямку ґрунтується на теорії соціальних систем, що трактує реабілітацію як процес, який неможливий без інтеграції зусиль різних інституцій.

Суттєвого значення набуває модернізація систем моніторингу та оцінювання ефективності послуг. Для того щоб реабілітаційні заходи були не лише регулярними і якісними, необхідно впровадити прозорі механізми внутрішнього контролю, який дозволять визначати не формальні показники діяльності, а реальні зміни в стані розвитку клієнта. Доцільно використовувати сучасні інструменти оцінювання динаміка, зокрема стандартизовані методики, які застосовуються у міжнародній практиці. Моніторинг має бути з безперервним процесом, що дозволяє фахівцям приймати рішення на основі фактичних даних, коригувати індивідуальні плани та підвищувати відповідальність за результат. Це відповідає

принципам доказової практики, яка є основою сучасної реабілітаційної парадигми.

Одним із важливих напрямів удосконалення є покращення умов перебування клієнтів у центрі. Створення доступного комфортного та безпечного середовища є не лише вимогою законодавства, а й важливим чинниками успішної реабілітації. Особлива увага має приділятися доступності приміщень, організації простору для занять, оснащенню сучасним обладнанням, забезпечені можливості для сенсорного розвантаження та відпочинку. Наукові підходи у сфері реабілітації переконливо свідчать, що якість просторового середовища прямо впливає на здатність клієнтів до розвитку концентрації уваги та формуванню навичок саморегуляції. Тому модернізація матеріально-технічної бази має бути спрямована не лише на закупівлю обладнання і на формування цілісного простору, сприятливого для розвитку у контексті підвищення ефективності послуг. Важливо також зміцнити механізм взаємодії із сім'ями клієнтів. Саме батьки є ключовими носіями інформації про динаміку розвитку дитини, а також основними партнерами реабілітації реабілітаційних планів. Рекомендовано удосконалити систему консультаційної підтримки батьків, проводити тренінги, групи психологічної взаємодопомоги, створити інформаційно-освітні програми щодо методів розвитку корекції поведінки, формування побутових навичок.

Важливим є впровадження цифрових інструментів у діяльність центру. Доцільно створити електронну систему введення індивідуальних планів, архіву динаміки занять, результатів оцінювання, що забезпечить оперативність доступу до інформації та сприятиме ефективній комунікації між спеціалістами. Використання електронних сервісів для комунікації з батьками, нагадування про заняття, узгодження графіків та обміну матеріалами значно підвищить загальну керованість процесами та скоротить час на адміністративне навантаження.

Усі зазначені заходи мають комплексний характер та орієнтовані на формування системної моделі надання реабілітаційних послуг, у центрі якої перебуває людина з її унікальними потребами, можливостями та ресурсами. Для реабілітаційного центру «Мальва» ДОР такі рекомендації є не просто набором організаційних дій, а цілісною стратегією розвитку, що ґрунтується на сучасних наукових підходах, принципах інклюзивності, доказовості, міждисциплінарності та соціального партнерства. Реалізація цих напрямів сприятиме не лише підвищенню ефективності роботи установи, а й формуванню позитивного іміджу центру, зростанню довіри з боку сімей та сталому розвитку всієї системи соціальних і реабілітаційних послуг регіону.

Висновки до розділу 3

1. Удосконалення механізмів реалізації державної соціальної політики потребує переходу від фрагментарної та процедурної модулі до інтегрованої, людино центричної системи, де в центрі уваги перебувають не окремі адміністративні функції, а результативність і доступність соціальних послуг. Важливою умовою є забезпечення узгодженості між державними органами, органами місцевого самоврядування, службами у справах дітей, медичними та освітніми закладами, центрами реабілітації. Розбудова ефективних механізмів взаємодії, стандартизація управлінських процесів, створення єдиних інформаційних систем та поступова цифровізація дозволять забезпечити цілісність та результативність державної політики. Значну роль відіграє професіоналізація кадрів, супервізія, підвищення компетентності та формування міждисциплінарних команд, що дозволяє підвищити якість надання соціальних послуг і забезпечити стійкість систем.

2. Запропоновано оновлену систему критеріїв, індикаторів і показників, які дають змогу вимірювати ефективність реалізації соціальної політики не за формальними параметрами, а за реальними соціальними ефектами. Така система дозволяє оцінювати доступність, якість і соціальну

результативність послуг, а також рівень соціальної стійкості громад, що створює основу для доказового управління у соціальній сфері.

3. Рекомендації, сформульовані в межах розділу, підтверджують, що реабілітаційний центр «Мальва» займає важливе місце у реалізації державної політики соціального захисту на рівні громади, оскільки забезпечує одну з ключових ланок – реабілітаційні та відновні послуги. В умовах високого навантаження та зростання потреб населення особливого значення набуває інтеграція діяльності центру у єдиний простір соціальних послуг, стандартизація маршрутів взаємодії та підсилення кадрового й інформаційного забезпечення. Удосконалення механізмів роботи «Мальви» відповідає загальним тенденціям модернізації системи та сприятиме підвищенню результативності реалізації соціальної політики в цілому.

ВИСНОВКИ

1. У ході дослідження встановлено, що державна політика соціального захисту в Україні є багатовимірною системою яка охоплює не лише традиційні механізми матеріальної підтримки населення, а й широкий спектр інституцій інструментів та управлінських підходів, спрямованих на забезпечення соціальної стабільності і рівності. Удосконалене трактування сутності політики дозволяє перейти до її аналізу не як сукупності розрізнених заходів, а як цілісної системи соціального розвитку, що формує людський капітал і забезпечує соціальну стійкість громад.

Реалізація цієї політики спирається на принципах адресності, справедливості, солідарності, субсидіарності та інклюзії. Однак реальна практика засвідчена наявністю розриву між декларативними нормами та інституційною спроможністю органів публічного управління. Аналіз теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних авторів дав змогу з'ясувати, що сучасний зміст соціальної політики має переходити від моделі компенсації до моделі соціальних інвестицій.

2. Проведений аналіз нормативно-правової бази показав що українське законодавство охоплює розгалужений масив законів та підзаконних актів, які регламентують порядок надання соціальних послуг, соціального забезпечення, підтримки сімей, осіб з інвалідністю, військовослужбовців та інші категорії населення. Водночас виявлено суттєві проблеми між секторами, а саме: відсутність єдиного кодифікованого документа, що визначає принципи, критерії та підстави отримання соціальної підтримки. Це створює правове невизначеність і породжує нерівність у доступі до соціальних послуг у різних громадах.

3. Порівняння української моделі соціального захисту з європейськими та світовими підходами засвідчило, що успішні системи поєднують соціальні трансфери, активні програми ринку праці, сильні інституції та високий рівень цифровізації. Досвід Скандинавських країн, Німеччини та Франції,

Канади і інших держав свідчить про ефективність моделей універсального доступу, інтегрованих офісів соціальних послуг, превентивного підходу до соціальних ризиків та між секторальної взаємодії. Зарубіжні практики підтверджують результативність раннього виявлення соціальних ризиків, застосування case-management, посилення міжвідомчої взаємодії та широкого використання цифрових платформ. Міжнародний досвід демонструє, що розвиток соціальних послуг на місцевому рівні, професіоналізація кадрів і стандартизація процедур є ключовими умовами успішної реалізації політики. Узагальнення світових підходів допоможе адаптувати їх до українського контексту й окреслити перспективні напрями вдосконалення, що базуються на комплексності та людино центричності.

4. Дослідження інституційних механізмів та суб'єктів реалізації державної соціальної політики дало змогу встановити, що система соціального захисту в Україні характеризується багаторівневістю та значною внутрішньою диференціацією. До її складу входять центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підрозділи соціального захисту, центри соціальних служб у справах дітей, медичні та освітні заклади, а також спеціалізовані установи реабілітаційного профілю. Водночас аналіз показав, що між цими структурами зберігається недостатня узгодженість, яка проявляється у дублюванні завдань, порушенні логіки маршруту отримувача послуг, складності комунікації та низькій оперативності прийняття рішень. Відсутність єдиного інформаційного простору і стандартизованих протоколів взаємодії знижує якість надання соціальної підтримки та ускладнює забезпечення її комплексності.

5. Оцінка ефективності програм соціального захисту населення свідчить про те, що сучасна система державної підтримки залишається недостатньо збалансованою та нерівномірною за результати. Аналіз показує, що в Україні домінує формально-статистичний підхід, коли результативність програми визначається обсягами фінансування та кількістю охоплених отримувачів, тоді як якість послуг, довгострокові зміни у становищі сімей,

рівень соціальної інтеграції чи зменшення ризиків практично не враховуються. Відсутність єдиної методології оцінювання, значні відмінності між регіонами та різний рівень спроможності громад створюють нерівність у доступі до соціальних програм і значно знижують їхній реальний соціальний ефект.

Практичний вимір ефективності соціального захисту яскраво проявляється у діяльності реабілітаційного центру «Мальва», який демонструє, що комплексність послуг, професійність команди та міжвідомча взаємодія забезпечують суттєво кращі результати, ніж формально успішні, але малоефективні програми. Значний прогрес дітей після проходження реабілітації, зростання кількості отримувачів послуг і високий рівень довіри свідчать про те, що саме якість організації процесу, індивідуальні плани, робота мультидисциплінарної команди та співпраця з соціальними, медичними й освітніми структурами забезпечують реальний соціальний ефект. Водночас досвід «Мальви» підкреслює й проблеми системи: дефіцит фахівців, нестачу обладнання, надмірне навантаження на персонал та слабку цифровізацію.

6. У ході дослідження виявлено комплекс системних проблем, які обмежують результативність соціальної політики: кадровий дефіцит, фрагментованість мережі послуг, слабкість міжвідомчої взаємодії, нерівномірність ресурсного забезпечення громад, обмежена цифровізація та відсутність єдиних механізмів моніторингу. Ці проблеми проявляються не лише на загальнодержавному рівні, а й у функціонування окремих установ. Досвід реабілітаційного центру «Мальва» демонструє, що без чітких алгоритмів взаємодії з підрозділами соціального захисту, медичними та освітніми установами робота спеціалізованих центрів ускладнюється. Нестача кадрів та зростання навантаження на персонал знижують можливості індивідуалізованої роботи з отримувачами, а недостатня стандартизація процедур подовжує терміни прийняття управлінських рішень. Таким чином, проблеми, виявлені на макрорівні, чітко простежуються і на прикладі

«Мальви», що підкреслює необхідність реформування політики не вибірково, а комплексно.

7. Констатовано, що оптимізація управління соціальною сферою має будуватися на переході від переважно централізованої, формально орієнтованої моделі до інтегрованої, децентралізованої та результат-орієнтованої системи, де ключова роль належить громадам, але за умови посилення їх ресурсної та кадрової спроможності. Шляхи модернізації інституційних механізмів полягають у запровадженні інтегрованого підходу до надання послуг, розбудові горизонтальної координації між усіма учасниками соціальної політики, створення єдиних інформаційних платформ, оновлені нормативно-правової бази на засадах спрощення процедур та управління за результатами, а також системному розвитку кадрового потенціалу. Поєднання цих напрямів формує підґрунтя для побудови адаптивної, прозорої та стійкої системи соціального захисту, здатної реагувати на сучасні соціально-економічні виклики та забезпечувати реальне підвищення соціальної безпеки населення.

8. Удосконалення механізмів реалізації політики потребує переходу до інтегрованого управління, в якому органи державної влади, місцевого самоврядування, соціальні служби, медичні та освітні установи, реабілітаційні центри діють у єдиному координованому полі. Запропонована система критеріїв та індикаторів (доступність, якість, соціальна безпека, соціальна стійкість громади) дозволяє змістити акценти із суто кількісних показників на вимірювання реального соціального ефекту. Поєднання нової системи оцінювання з результатно-орієнтованими фінансовими підходами та стандартизованими процедурами міжвідомчої взаємодії формує підґрунтя для якісно іншої моделі реалізації соціальної політики, у центрі якої – людина, її потреби та довгострокова соціальна стійкість.

9. Аналіз організації та змісту діяльності реабілітаційного центру «Мальва» дозволив сформулювати комплекс практично орієнтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності надання соціальних

і реабілітаційних послуг. Ключовими орієнтирами виступають: посилення ролі міждисциплінарної команди, поглиблення індивідуального планування реабілітації з чіткими критеріями результативності, розширення спектра методик (сенсорна інтеграція, ерготерапія, сучасні корекційно-розвивальні та психотерапевтичні практики), а також системне підвищення кваліфікації персоналу з акцентом на командну роботу, кризове реагування та взаємодію з сім'єю. Важливими напрямками є розвиток програм соціальної адаптації та підготовки до інклюзивного освітнього середовища, що забезпечує не лише корекційний, а й інтеграційний ефект.

Окреме значення мають удосконалення міжвідомчі взаємодії центру «Мальва» з медичними освітніми та соціальними структурами, модернізація систем моніторингу та оцінювання результатів на основі доказових підходів, поліпшення матеріально-просторового середовища, а також упровадження цифрових інструментів управління випадками, комунікації з батьками. Реалізація цих рекомендацій дає змогу перетворити центр «Мальва» на зразкову модель комплексної клієнтоорієнтованої та науково обґрунтованої реабілітаційної практики, а водночас - на важливий ресурс розвитку всієї системи соціальних та реабілітаційних послуг регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко, І. С. Міжнародні стандарти соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 4. т. 1. С. 142-147.
2. Баранник Л. Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект. Вісник ДДФА. Економічні науки. 2014. № 1. С. 8 - 15.
3. Баранова Н., Поляк Н., Самерханова З. Використання моделі соціального бюджету для прогнозування соціальних видатків в бюджетному процесі. Україна: аспекти праці. 2014. № 4. С. 27–33.
4. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 126 с
5. Борецька Н.П. Регіональні аспекти соціального захисту населення. Регіональна економіка. 2000. № 3. С. 83–88.
6. Бориченко К. В. Право на соціальний захист у системі прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 45(1). С. 127-130. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_45\(1\)__29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_45(1)__29)
7. Бориченко К. В. Структура та зміст права на соціальний захист/ Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 4. С. 33-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2016_4_8
8. Бориченко К. Поняття та види міжнародних стандартів права на соціальний захист. Evropský politický a právní diskurz. 2019. Sv. 6, Vyd. 2. - С. 13-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrop_2019_6_2_4
9. Бородін Є.І. Соціальна політика: навчальний наочний посібник / Є.І. Бородін, Н.Г. Сорокіна; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Електрон. дані. – Дніпро : НТУ «ДП», 2023.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / гол, ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь :ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

11. Венцель В.Т. Бюджетна політика як інструмент реалізації соціальної функції держави. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 31 (70). 2020. №4
12. Від соціального забезпечення до соціальної політики / за ред. Я.А. Жаліла. Київ : Сантанга, 2001. 124 с.
13. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://openbudget.gov.ua/nationalbudget/expenses?class=program&view=table>
14. Денисенко К. Державна політика у сфері соціального захисту : аналіз понятійно-категоріального апарату. Ефективність державного управління. 2017. Вип. 2(51). С.95-101
15. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. Молодий вчений. 2017. № 5 (45). С.568 – 571
16. Жуковська А. Ю. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посіб. Т. : ТНЕУ, 2012. С. 46.
17. Зіноватна І.В. Міжнародні стандарти у сфері соціального забезпечення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 35. Т.2. С. 29-31
18. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovuj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/#more-457>
19. Ісаєнко Д.В. Соціальна безпека: вплив органів державної влади на розвиток житлового будівництва. Теорія та практика державного управління: збірник наукових праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України. Харків : ХарPI НАДУ Магістр, 2011. Вип. 1. С. 435–440.
20. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 2. С. 10–14.

21. Кір'ян Т. Насущні проблеми соціальної політики та шляхи їх вирішення. Україна: аспекти праці. 2006. № 6. С. 3–6.
22. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст: монографія. Харків: Юрайт, 2019. 176 с.
23. Колесник Т.В. Соціальний захист осіб з інвалідністю у сфері зайнятості та працевлаштування. Правовий часопис Донбасу. 2023. № 3. С. 25-30 DOI: 10.32782/2523-4269-2023-84-25-30
24. Конституція України. Офіційний портал Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
25. Костюк В. Л. Європейські соціальні стандарти в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення: науково-теоретичний аспект. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2018. Т. 1. С. 68-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_14
26. Краснов Є.В. Ратифікація конвенції міжнародної організації праці № 102 як вектор вдосконалення системи соціального забезпечення України на шляху до євроінтеграції Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 2. С. 140-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_2_32
27. Кузьменко С.Г. Соціальний захист населення як складова соціального управління: системний підхід. Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України. Харків : ХарPI НАДУ Магістр, 2011. № 2 (40). С. 119–125.
28. Кузьменко С.Г., Ніколайчук С.В. Механізм державного регулювання соціального захисту населення як складник соціальної політики держави. Центральнуукраїнський вісник права та публічного управління 2025. № 2 DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-7>
29. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 75-84. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/10.pdf>

30. Лопушняк Г.С. Інституційне забезпечення державної соціальної політики: теоретико-проблемні аспекти. Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України. Харків : ХарПІ НАДУ Магістр, 2011. № 2. С. 31–38.

31. Мальований М. І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. Умань: Видавець “Сочінський М. М.”, 2016. 496 с.

32. Малюга Л.Ю. Специфіка адаптації соціального законодавства України до законодавства ЄС: концептуально-правові основи. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 57. С. 83-90 https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/11/maliuha_57.pdf

33. Малюга Л.Ю. Адаптація національного законодавства у соціальній сфері до європейських стандартів як складова модернізації системи соціального захисту України. Eurasian Academic Research Journal-2017. №3. Р. 32-36.

34. Міністерство соціальної політики (2017). Модернізація системи соціальної підтримки населення України: Проєкт. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/E-Social/1.pptx>

35. Міністерство соціальної політики (2018). E-SOCIAL: Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/E-Social/1.pptx>.

36. Міністерство соціальної політики (2022). Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html>

37. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b7383f3-3a98-4e59-9dfe-642be43d96ee/content?utm_source=chatgpt.com

38. Нікітчина О. В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Житомирської області). URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

39. Осіпова Л., Грицик Н. Фінансування соціального забезпечення в умовах децентралізації. Приазовський економічний вісник, 2019. Випуск 3 (13). С. 10 - 15.

40. Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: сучасний стан та перспективи. Проблеми економіки та політичної економії, 2018. № 1. С. 125 – 138

41. Основи соціальної політики: навчальний посібник / В.А. Скуратівський, О.М. Палій, Е.М. Лібанова. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

42. Основи соціальних знань: навчальний посібник / під заг. ред. Ю.О. Шклярського. Миколаїв : Видавництво КВІТ, 2008. 440 с.

43. Підлипна Р.П. Теоретико-методологічні основи соціальної безпеки. Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. Вип. 1(45). Т.1. С. 97-100.

44. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-ХІІ. Дата оновлення 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

45. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 04.04.2025 № 1706-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

46. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

47. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 21.11.2002 № 228-IV. Офіційний вісник України. 2002. № 50. Ст. 2233

48. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України. Постанова КМУ від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

49. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>

50. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.ua/laws/show/1353-2020>

51. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: Постанова КМУ від 26.08.2020. № 1057-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text>

52. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 12.09.2025 № 2811-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

53. Про соціальні послуги: Закон України від 27.09.2025 № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n482>

54. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція 102 від 16.03.2016 № 1024-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text

55. Сайт Міністерства фінансів України. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

56. Смагло О.В. Соціальна політика: реалії та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2019. № 38 (2). С. 70–73.

57. Система соціального захисту. Мего-Інфо. Юридичний портал № 1. URL: <https://cutt.ly/9woeI9iM>

58. Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021-2025: Проєкт. URL: <https://caritas.ua/wp-content/uploads/2021/09/strategiya-rozvytku-systemy-soczialnyh-poslug-v-ukrayini-na-period-do-2025....docx>

59. Стратегічний план діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023–2024 роки) :Наказ Міністерства соціальної політики України № 90 від 11 лют. 2022 р. URL : <https://www.msp.gov.ua>

60. Сивульська Н.М., Славкова А.А. Соціальний бюджет України: основні тенденції останніх років та реалії під час війни. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154>

61. Тищенко Б.С. Теоретичні аспекти соціальної політики та методологія їх дослідження. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/190.pdf?utm_source=chatgpt.com

62. Тищенко О.В. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа соціального забезпечення в Україні. Юридичний вісник. 2014. С. 99-104

63. Толочко В.М., Зарічкова М.В., Суріков О.О., Должнікова О.М. Дослідження розвитку системи соціального захисту в Україні з огляду на досвід зарубіжних країн. Соціальна фармація в охороні здоров'я. 2021. Т 7. № 2. С. 47-60

64. Токарський Т.Б. Трансформації соціальної політики в Україні і її проблеми. Проблеми економіки. 2017. № 4. С. 164–171.

65. Урба С. (2023). Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. *Економіка та суспільство*, (53). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-37>

66. Филюк Г. Рівень добробуту населення України в контексті світових стандартів. Україна : аспекти праці. 2006. № 7. С. 42–44.

67. Фомичов К.С. Методи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 2. С. 132-137. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221482>

68. Чегодаєв К.С. Реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення. Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 13-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. –

Дніпро, 8-9.11.2025: тези доповідей. – Дніпро: Поліграфічний відділ ДДАЕУ, 2025. С. 200-201

69. Чечель О. Пріоритетні засади формування національної концепції добробуту населення. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 2. С. 87. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2011/23.pdf.

70. Чиркіна І. Д. Сучасні напрямки соціального захисту різних верств населення України. Наукові праці.-Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА.- 2001.- Т. 12.- Серія: Політичні науки. - С. 86

71. Шклярський Ю.О. Правові основи соціального захисту населення та конституційні гарантії його здійснення в Україні : навчальний посібник. Київ : Університет Україна, 2007. 236 с.

72. Шумило М.М. Міжнародні стандарти у сфері соціального захисту. Університетські наукові записки. 2012. № 3 (43). С. 243–249.

73. Юник І.Г. Реалізація сучасної державної соціальної політики в Україні: основні проблеми та стратегічні пріоритети. Право та державне управління 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.27>

74. Юшко А.М., Швець Н.М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посіб. Харків: НУ«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» 2013. 121 с.

75. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023. URL: <http://bitly.ws/RNcs>.

76. Anthony Barnes Atkinson The Economics of the Welfare State <https://www.jstor.org/stable/25604071>

77. Fedirko N. (2022). Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges. Social and labour relations: theory and practice, 12(1), 1–13. DOI: [https://doi.org/10.21511/slrrp.12\(1\).2022.01](https://doi.org/10.21511/slrrp.12(1).2022.01)

78. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal the UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#>

79. Zapara, S.I. (2011). On the question of the essence of the social international standard. Kharkiv: Crossroad. Retrieved from <https://scholar.google.com.ua/citations?user=FH1GH5wAAAAJ&hl=ru>

ДОДАТКИ

Параметри моделі	Тип моделі			
	Англосаксонська	Континентальна	Скандинавська	Південна
Країни представники	Велика Британія, Ірландія	Австрія, Німеччина	Швеція, Данія, Нідерланди	Італія, Іспанія, Греція, Португалія
Система охорони здоров'я та державні соціальні гарантії з охорони здоров'я	Існує лише система бюджетного фінансування охорони здоров'я з високим ступенем централізації управління. Бюджетна схема передбачає фінансування охорони здоров'я із загальних податкових надходжень до державного бюджету й охоплює всі категорії населення. Основна частина медичних установ належить державі, управління здійснюється центральними і місцевими органами влади за ієрархічним принципом. Розподіл коштів здійснюється на підставі диференційованого нормативу бюджетної забезпеченості на одного жителя.	Система охорони здоров'я заснована на профілактичній медицині. Упроваджені щорічні медичні огляди, які оплачуються державними страховими фондами. Фінансування охорони здоров'я забезпечується на 60 % внесками у фонди медичного страхування, на 10 % - коштами приватного страхування, на 15 % - державними коштами і на 15 % - коштами громадян. Система медичного страхування передбачає величину внесків відповідно до спроможності застрахованих, а послуги надаються відповідно до стану здоров'я незалежно від розмірів внеску хворих. Медична допомога надається безкоштовно	Основну частину витрат на медичну допомогу бере на себе держава, однак приблизно 10 % послуг оплачує саме населення. Кожен житель має вільний доступ до медичного обслуговування – безкоштовного чи частково оплачуваного. На фінансування охорони здоров'я виділяється 80 % прибутків поштукую. За ліки, виписані лікарем, медична страховка повертає хворим від 50 до 100 % витрат.	Система охорони здоров'я є децентралізованою і забезпечує універсальний доступ до медичних послуг, які в основному надаються безоплатно. Фінансування системи охорони здоров'я носить переважно державний характер – за рахунок загального оподаткування та соціального страхування. Надання послуг змішане – послуги надаються як державними, так і приватними закладами

	нормативу бюджетної забезпеченості на одного жителя.□	хворих. Медична допомога надається безкоштовно для застрахованих, а також членів родини.□		
Роль держави□	Держава є стимулятором індивідуальної активності особи, зокрема підприємницької.□	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність, виступає інструментом перерозподілу доходів□	Роль уряду у сфері охорони здоров'я і СЗ населення зводиться до законодавчого регулювання і контролю роботи місцевих органів. Держава запобігає різкій диференціації рівнів доходів□	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність.□
Рівень забезпечення прав громадян□	Рівні соціальні шанси громадян.□	Рівновага патерналістських заходів влади з адресними програмами соціальної підтримки.□	Рівні соціальні права, однакові соціальні умови та пільги.□	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність□
Базове положення□	Залишковий принцип фінансування малозабезпечених, стимулювання пошуку роботи.□	Пріоритетність соціального забезпечення сім'ї, а не окремого індивіда□	Рівність соціальних умов.□	Рівень соціальної захищеності відносно низький.□
Фінансування соціальних програм□	Переважно позабюджетне□	Рівність обсягів державних та приватних витрат□	Переважно державні витрати□	Орієнтація на компенсацію втрат тільки для окремих категорій громадян.□
Принцип надання послуг□	За залишковим принципом□	За місцем роботи (страхування)□	Універсальний□	За місцем роботи□
Рівень державних витрат на соціальну сферу□	Низький□	Високий□	Високий□	Низький□

Моделі соціального захисту у світовій практиці